

Leo Trotskij: Till socialism eller kapitalism?

(28 augusti 1925)¹

Innehållsförteckning

Leo Trotskij:	
Till socialism eller kapitalism?.....	1
Inledning.....	1
Kapitel 1. Siffrornas språk.....	4
Kapitel 2. NEP och bönderna.....	6
Kapitel 3. Produktivkrafternas tillväxt.....	8
Kapitel 4. Den socialiserade industrins hållbarhet.....	10
Kapitel 5. Samordningen mellan stad och landsbygd.....	11
Kapitel 6. Socialismens resultat inom industrin.....	13
Kapitel 7. Ryssland och den kapitalistiska världen.....	15
Kapitel 8. Världsekonomin jämförelsecoefficients.....	17
Kapitel 9. Den ekonomiska utvecklingstaktens materiella begränsningar och dess möjligheter.....	21
Kapitel 10. Socialistisk utveckling och världsmarknadens resurser.....	24
Kapitel 11. Socialiseringen av produktionsprocessen.....	26
Kapitel 12. Kriser och andra faror på världsmarknaden.....	28
Avslutning.....	32

Inledning

Syftet med denna lilla skrift är att skissera de viktigaste faktorerna för vår ekonomiska utveckling. Om läsaren betänker de skarpa svängar som vår utveckling har tagit, så är det uppenbart hur svår en sådan analys är. När utvecklingen följer en rät linje så räcker det med två punkter för att avgöra vilken riktning den har. Men när saker och ting vid avgörande ögonblick bildar en komplicerad kurva, då är det svårt att bedöma de olika delarna i kurvan. Och för en ny samhällsordning är 8 år bara en kort period.

Men våra motståndare och fiender har inte tvekat att – vid mer än ett tillfälle – göra ”ofelbara” bedömningar av vår ekonomiska utveckling, och inte heller väntade de på att det hade gått 8 år efter vår oktoberrevolution. Dessa bedömningar är av två sorter. I det första fallet får vi höra att vi ödelägger landet med vårt socialistiska uppbygge. I det andra fallet säger man att vår utveckling av produktivkrafterna i själva verket leder oss mot kapitalismen.

Den första sortens kritik är typisk för borgarklassens sätt att tänka. Den andra sortens kritik ligger

¹ Denna artikel skrev Trotskij medan han satt i Nationella ekonomins högsta råd (där han blev ordförande för koncessionskommittén, departementet för elektroteknisk utveckling och den industri-teknologiska kommissionen). Den skrevs efter att den Statliga planeringskommissionen hade lagt fram sina siffror för 1925-1926, och var ett sätt för Trotskij att föra fram sina uppfattningar om planering utan att anklagas för fraktionism. Artikeln publicerades ursprungligen i *Pravda* 1, 2, 16, 17, 20 och 22 september 1925.

närmare socialdemokratin, det vill säga borgerligt tänkande i socialistisk förklädnad. Det är svårt att dra en skarp gräns mellan dessa två sorters kritik, och ofta byter de i vänskaplig anda argument ur sin arsenal med varandra – utan att själva märka det, förgiftade som de är av sitt heliga krig mot kommunismens barbari.

Jag hoppas att föreliggande bok för en opartisk läsare kommer att bevisa att båda lägren ljuger, inte bara den obetingade storbourgeoisien utan också småbourgeoisin som låtsas vara socialister. De ljuger när de säger att bolsjevikerna har ödelagt Ryssland. Obestridliga fakta visar att produktivkrafterna inom industrin och jordbruket i det av imperialistiskt krig och inbördeskrig desorganiserade Ryssland närmar sig nivån före kriget, och kommer att uppnå den under nästföljande år. Det är en lögn att påstå att produktivkrafternas utveckling går i riktning mot kapitalismen. Produktivkrafternas tillväxt minskar inte den nationaliserade ekonomins roll inom industrin, transporterna, kommunikationerna, handeln, finanserna och lånesektorn. Tvärtom blir denna roll allt viktigare i hela landets ekonomi. Fakta och siffror visar detta bortom allt tvivel.

Inom jordbrukssektorn är frågan mycket mer komplicerad. Ingen marxist kan bli förvånad av det. Övergången från utspridda enskilda bondehushåll till ett socialistiskt odlingsystem är bara tänkbart genom att man genomgår ett antal stadier inom teknologi, ekonomi och kultur. Det grundläggande villkoret för denna övergång är att makten stannar kvar i händerna på den klass vars mål är att leda samhället framåt mot socialismen (och som med hjälp av den statliga industrin alltmer kan påverka bondebefolkningen) och genom att utveckla jordbruksteknologin till en högre nivå och på så sätt skapa förutsättningarna för en kollektivisering av jordbruket.

Det är väl knappast nödvändigt att säga att vi ännu inte har löst denna uppgift. Vi håller bara på att skapa förutsättningarna för att på ett jämnt och gradvis sätt förverkliga den. Dessutom kommer dessa framsteg att själv skapa nya motsättningar, nya faror. Vilken karaktär har dessa?

Idag står staten för fyra femtedelar av industriproduktionen för den inhemska marknaden. Omkring en femtedel tillhandahålls av privata producenter, speciellt små hemindustriföretag. Järnvägar och sjötransporter är till 100% i statens händer. Staten och kooperativen svarar för tre fjärdedelar av dagens handel. 95% av all utrikeshandel är i statens händer.

Kreditinstitutionerna är likaså ett centraliserat statligt monopol. Men dessa mäktiga självständiga statliga truster ställs inför 22 miljoner bondehushåll. Den viktigaste *sociala* frågan för det socialistiska uppbygget i vårt land består således av att förena den statliga och bondeekonomin – samtidigt som produktivkrafterna i sin helhet växer.

Om inte produktivkrafterna växer så kan det inte bli frågan om någon socialism. På den ekonomiska och kulturella nivå som vi nu befinner oss kan vi bara uppnå en tillväxt av produktivkrafterna genom att dra in producenternas egna personliga intressen i det samhällsekonomiska systemet. När det gäller industriarbetarna gör man det genom att göra deras löner beroende av arbetsproduktiviteten. På detta område har vi redan uppnått stora framgångar. Böndernas personliga intressen säkras av det faktum att de har hand om en privat anläggning och arbetar för marknaden. Men detta förhållande innebär också svårigheter. Även om löneskillnaderna blir stora så leder de inte till någon social skiktning inom proletariatet: arbetarna är fortfarande arbetare i statliga företag. I fallet med bönderna är det annorlunda. Det arbete som de 22 miljonerna bondehushåll (av vilka statliga jordbruk, bondekollektiv och ”jordbrukskommuner” bara utgör en obetydlig minoritet) utför för marknaden, leder oundvikligen till att det inom ena ändan av bondemassorna uppstår välmående och till och med exploaterande företag, medan det i den andra ändan sker en omvandling av dagens mellanbönder till fattigbönder, och av fattigbönder till jordbruksarbetare.

När sovjetregeringen under kommunistpartiets ledning införde den Nya ekonomiska politiken och

sedan utvidgade dess verksamhetsområde till landsbygden, så hade den inga illusioner om vare sig vilka oundvikliga sociala konsekvenser marknadssystemet skulle få eller vilka politiska risker det skulle föra med sig. Men vi betraktar inte dessa risker som några ödesdigra konsekvenser, utan som problem som måste studeras noggrant och lösas i praktiken under varje skede av vårt arbete.

Svårigheterna hade knappast kunnat undanröjas om staten hade övergivit sin inriktning för industrin, handeln och finansväsendet medan klasskillnaderna ökade i byarna. Ty i så fall skulle det privata kapitalet ha stärkt sitt inflytande över marknaden, i synnerhet bondemarknaden, och på så sätt påskyndat skiktningen i byarna och lett in hela vår ekonomiska utveckling på en kapitalistisk väg. Just av denna orsak är det ytterst viktigt för oss att först och främst avgöra vilken riktning alliansen mellan klasskrafterna har på industrins, kommunikationernas, finansväsendets och den inhemska och utrikeshandelns områden. Den *socialistiska* statens ökande dominans på alla dessa områden (som har visats på ett odiskutabelt sätt i Gosplans siffror) har givit upphov till ett helt nytt förhållande mellan städerna och landsbygden. Vår stat sitter alltför fast vid rodret för att låta de kapitalistiska och halvkapitalistiska tendensernas tillväxt inom jordbruket bli okontrollerbara inom en nära framtid. Och i detta avseende betyder det allt att vinna tid.

I den mån det finns en kamp mellan kapitalistiska och socialistiska tendenser i vår ekonomi (och NEP:s själva väsen består av både samarbete och konkurrens mellan dessa tendenser), så kan man säga att utgången av denna kamp beror på hur snabbt dessa tendenser utvecklas. Med andra ord: om den statliga industrin utvecklas långsammare än jordbruket, och om det senare allt snabbare skulle ge upphov till den polarisering som nämndes ovan (kapitalistiska jordbrukare ”däruppe” och proletärer ”därnere”), så skulle denna process givetvis leda till att kapitalismen återupprättas.

Men låt bara våra fiender försöka bevisa att denna framtidsutsikt är oundviklig. Även om de skulle ta itu med denna uppgift på ett intelligentare sätt än stackars Kautsky (eller MacDonald) så kommer de att bränna fingrarna. Men är det, å andra sidan, helt uteslutet med en sådan möjlighet? Teoretiskt sett är den inte det. Om det härskande partiet skulle göra sig skyldigt till det ena misstaget efter det andra, inom politiken såväl som ekonomin; om det på detta sätt skulle bromsa industrins tillväxt, som nu utvecklas så lovande; om det skulle lämna ifrån sig kontrollen över de politiska och ekonomiska processerna i byarna; då skulle givetvis socialismens sak vara förlorad i vårt land. Men vi är på inget vis skyldiga att göra några sådana antaganden i vår prognos.

Hur man kan förlora makten, hur man kan ge upp proletariatets erövringar, hur man kan arbeta för kapitalismen – allt detta har Kautsky och hans vänner på ett lysande sätt visat för det internationella proletariatet efter 9 november 1918 [den tyska revolutionen]. Vi behöver inte tillägga något till denna lärdom.

Våra uppgifter, våra mål, våra metoder är annorlunda. Vi vill visa hur man, efter att ha erövat makten, kan behålla den och befästa den, och hur den proletära statsformen kan fyllas med ett socialistiskt ekonomiskt innehåll. Vi har all anledning att räkna med att vår industri kommer att övervinna och neutralisera den skiktning som sker i byarna, och således skapa de tekniska villkoren och ekonomiska förutsättningarna för en gradvis kollektivering av jordbruket.

I denna bok kan jag inte lägga fram några statistiska uppgifter om skillnaderna i byarna, eftersom det inte har samlats ihop några siffror som skulle möjliggöra en allmän uppskattning av denna process. Denna brist förklaras inte så mycket av vår bristfälliga statistik, som med de sociala processens säregenheter som omfattar ”molekylära” förändringar inom 22 miljoner bondehushåll. Föreliggande verk grundar sig på Gosplans beräkningar, och Gosplan har inlett en djupgående studie av den ekonomiska skiktningen bland våra bönder. De slutsatser som man har kommit fram till kommer att publiceras i sinom tid, och de kommer att vara av stor betydelse för de nationella

besluten vad gäller skatter, jordbrukskrediter, kooperativ, etc. Men de uppgifterna kommer inte på något sätt att påverka de grundläggande uppfattningar som uttrycks i denna bok.

Det är uppenbart att detta övergripande problem har ett nära samband med vad som händer i väst och i öst, både ekonomiskt och politiskt. Varje steg framåt som världsproletariatet tar, varje framgång för de förtryckta folken i kolonierna, kommer att befästa vår ställning materiellt och moraliskt, och kommer att föra den fullständiga segern så mycket närmare.

Kapitel 1. Siffrornas språk

Gosplan har publicerat en huvudtabell med ekonomiska ”kontroll”-siffror för Sovjetunionen åren 1925-26. (Se tabell 1 efter artikeln.) Ovanstående mening kan ha en mycket torr och till och med byråkratisk klang, men dessa torra statistiska siffror och den nästan lika torra förklaringen av siffrorna är ett ackompanjemang till de socialistiska framstegens mäktiga historiska musik. Här har vi inte bara konjunkturen, inga antaganden, inga tomma förhoppningar, inga teoretiska spekulationer – här har vi siffrornas kraftfulla språk, som inte kan låta bli att imponera på börsen i New York. Vi måste för ett ögonblick dröja vid de viktigaste, mest grundläggande av dessa siffror, ty de förtjänar att uppmärksammas.

För det första är – ekonomiskt sagt – redan det faktum att denna huvudtabell publiceras en anledning till glädje för oss. Datum då den publicerades (20 augusti 1925) är en helgdag i den sovjetiska kalendern. I denna tabell uttrycks utvecklingen och det inbördes förhållandet mellan jordbruk och industri, inhemsk och utrikeshandel, hur mycket pengar som cirkulerar, priserna på varor, kreditoperationer och statsbudgeten. Vi har framför oss en klar, enkel och läsbar *jämförande framställning* av alla grundläggande data för 1913, 1924-25 och framtida siffror för 1925-26. Förklaringarna i texten ger också när det så behövs siffror för den sovjetiska ekonomins övriga år, så att vi nu har en *fullständig bild* av hur återuppbyggnaden går framåt och en överblick över nästa ekonomiska år. Bara att vi har möjlighet att göra en sådan jämförande redogörelse är ett mycket viktigt framsteg.

Socialism innebär bokföring. Under NEP är formerna för bokföringen naturligtvis andra än de som vi försökte tillämpa under krigskommunismen (1917-21), och de som kommer att få sitt fullkomliga uttryck under en fullt utvecklad socialism. Ändå innebär socialism bokföring, och för närvarande – under NEP – kräver socialismen troligen mer bokföring än vad som kommer att krävas när den är fullbordad, ty då kommer våra räkenskaper att ha ett rent ekonomiskt innehåll, medan de nu också omfattar ytterst trassliga politiska problem. I huvudtabellen med kontrollsiffror redogör den socialistiska staten för första gången för ekonomins samtliga branscher med sina ömsesidiga förhållanden och i deras utveckling. Det är en fantastisk bedrift. Bara att vi har möjlighet att ta ett sådant steg är ett lysande vittnesmål, inte bara om de materiella framsteg som vår ekonomi har gjort, utan också hur framgångsrika de tankar som styr ekonomin och bestämmer dess riktlinjer har varit. Denna tabell kan betraktas som en sorts betyg, och läsaren får inte glömma att betyg inte utfärdas när man är färdig, utan när man går från grundskolan till högre utbildning. Och de uppgifter som Gosplans huvudtabell pålägger oss är just uppgifter på en högre nivå. Det är denna fråga som vi nu ska analysera.

En snabb blick på tabellen ger genast upphov till en första fråga: i vilken mån är tabellen korrekt? Det ger anledning till stora reservationer, jämkningar och till och med skepticism. Alla vet att vår statistik och våra redovisningar inte sällan är bristfälliga, inte därför att de är sämre än de andra delarna av våra ekonomiska och kulturella aktiviteter, utan därför att statistiken återspeglar alla, eller åtminstone många, sidor hos vår efterblivenhet. Men denna återspeglning berättigar ingalunda ett övergripande misstroende, beledsagat av en förhoppning om att vi – efter en tidsrymd av 1½

eller 2 år – kanske kommer att kunna konstatera att den ena eller andra siffran var fel, och sedan spela efterklok! Det är ytterst sannolikt att det finns ett antal fel. Men en sådan efterklokhet är den billigaste formen av klokhet. För närvarande utgör Gosplans siffror det närmaste sanningen vi kan komma. Det finns tre skäl till det: för det första grundar de sig på det mest kompletta material som finns tillgängligt, och därmed på material som inte har samlats ihop slumpmässigt utan har arbetats ihop dag efter dag av Gosplans olika delar. För det andra har materialet förberetts av våra mest kunniga och kvalificerade ekonomer, statistiker och tekniker. Och för det tredje har uppgiften genomförts av en institution som är fri från inblandning av regeringen, och som när som helst kan övertyga de ekonomiska myndigheterna genom att konfrontera dem direkt.¹ Till detta måste vi tillägga att Gosplan inte har några affärshemligheter eller andra sorters ekonomiska hemligheter. Alla produktionsprocesser och affärskalkyler kan bekräftas direkt eller indirekt genom Arbetar- och bondeinspektionen. Redan i sina första utkast har Gosplan tillgång till alla bokslut och officiella kalkyler. Förvisso kan man fortfarande ifrågasätta vissa siffror. Vare sig man accepterar dessa invändningar eller ej, så kan de vara av stor betydelse i praktiska frågor (till exempel storleken på export och import, storleken på olika delar av budgeten, det ena eller andra ekonomiska behovet och liknande). Men sådana justeringar kommer inte att innebära några förändringar av grundläggande data. Det går för tillfället inte att hitta några bättre och mer noggrant kontrollerade siffror än de som läggs fram i Gosplans tabell. Ytterligare en sak är säker. Som alla våra ekonomiska erfarenheter har visat är oriktiga ”kontrollsiffror” ojämförligt mycket mer värdefulla än att arbeta på måfå. I det förra fallet kan man utifrån erfarenheterna göra korrigeringar och tillägg, i det andra fallet håller vi bara på och ”vimsar”.

Tabellen täcker perioden fram till 1 oktober 1926. Det betyder att vi efter en tidsrymd av cirka 12 månader, när vi ska ha fått den ekonomiska årsrapporten för 1925-26, kommer att kunna jämföra morgondagens faktiska situation med gårdagens statistiska antaganden. Och oavsett hur mycket de två kommer att skilja sig, så kommer bara själva jämförelsen att bli en outhärlig lärdom i planerad ekonomi.

Eftersom vi talar om mer eller mindre riktiga förutsägelser, så måste vi klart förstå vilken karaktär förutsägelsen har. När statistikerna på Harvard Economic Service försöker avgöra tillväxttendenser och -takt inom vissa branscher inom USA:s ekonomi, så går de i viss mån till väga som astronomer. De försöker alltså begripa dynamiken hos processer som är helt utanför deras kontroll. Skillnaden är bara att dessa statistiker inte alls arbetar med så exakta metoder som står till astronomernas förfogande. Men de ryska statistikerna befinner sig i en helt annan position: de arbetar på en institution som har ansvar för det ekonomiska livet. I vårt fall är en preliminär plan inte bara resultatet av passiva förutsägelser, utan också en hävarm för aktivt ekonomiskt förutseende. I detta fall är varje siffra inte bara ett foto utan också en vägledning. Tabellen med kontrollsiffror sammanställdes av en statlig institution som – i oerhörd omfattning – kontrollerar de ledande ekonomiska ställningarna. När tabellen till exempel säger att vår export för 1925-26 måste öka från 1924-25 års siffror på 462 miljoner rubel till 1,2 miljarder rubel, det vill säga med 160%, då är det inte bara en prognos, utan ett mål som ska uppnås! På grundval av det som *är* får vi höra vad som *ska bli*. När tabellen infor-merar oss att kapitalinvesteringarna i industrin (det vill säga utgifterna för att förnya och utvidga begynnelsekapitalet) måste uppgå till 900 miljoner rubel, så har vi återigen inte en passiv matematisk uträkning, utan ett statistiskt motiverat praktiskt problem av yppersta vikt. Sådan är tabellens natur från början till slut. Den representerar en dialektisk kombination av teoretiska förutsägelser

1 ”De verksamma ekonomiska organens redovisningar är sämre än ofullständiga: de är vinklade”, konstaterar Gosplan i en kommentar. Denna allvarliga dom är värd att notera. De verksamma ekonomiska organen måste läras upp med hjälp av Gosplan och pressen, så att de avger objektiva rapporter helt i överensstämmelse med fakta. - Trotskijs anmärkning.

och praktisk vilja, det vill säga en förening av uträknade objektiva villkor och tendenser med arbetar- och bondestatens subjektivt ålagda uppgifter. Här ligger den viktigaste skillnaden mellan Gosplans allmänna översiktstabell och de kapitalistiska staternas alla statistiska sammanfattningar, beräkningar och approximeringar. Som vi senare kommer att få tillfälle att se handlar det om *våra*, det vill säga de socialistiska, metodens enorma överlägsenhet över de kapitalistiska staternas metoder.

Men den bild som Gosplans huvudtabell presenterar ger ingen uppfattning om socialismens ekonomiska metoder i allmänhet, utan bara om hur de tillämpas under vissa förhållanden, det vill säga under ett speciellt skede av den så kallade Nya ekonomiska politiken. Framförallt går det att sätta sig in i de grundläggande ekonomiska processerna objektivt och statistiskt. Å ena sidan går de ekonomiska processer som staten förvaltar i ett visst skede ”ut på marknaden” och förenas med hjälp av marknaden med de elementära – så att säga okontrollerbara – ekonomiska processerna, i synnerhet de ekonomiska metoder som skapas av den ”uppsplittrade” individuella bondeekonomi som är förhärskande i vårt land. Idag består den planerade ekonomiska förvaltningen till stor del just av att förena de ekonomiska processer som kontrolleras och leds med de som fortfarande är underkastade sina egna marknadslagar. Med andra ord kombineras och vävs i vår ekonomi socialistiska tendenser (av olika utvecklingsgrad) samman med kapitalistiska tendenser, som även de är av olika mognadsgrad. Kontrollsiffrorna återspeglar förhållandena mellan den ena och den andra sortens processer, och visar således utvecklingskraftens olika delar. Här ligger den provisoriska planens grundläggande betydelse för socialismen.

Vi har alltid varit fullt medvetna om – och har aldrig dolt – det faktum att de ekonomiska processer som pågår i vårt land innehåller dessa motsättningar, eftersom de utgör en kamp mellan två ömsesidigt uteslutande system – socialismen och kapitalismen. Tvärtom var det just vid övergången till NEP som Lenin formulerade den historiska frågan i tre ord: ”Vem besegrar vem?” De mensjevikiska teoretikerna, och i första hand Otto Bauer, välkomnade på ett nedlåtande sätt NEP som den socialistiska ekonomins sansade kapitulation från förhastade, våldsamma, kort sagt ”bolsjevikiska” metoder till kapitalismens gamla beprövade metoder. Vissa personers farhågor och andras förhoppningar har utsatts för en allvarlig prövning, och resultatet har uttryckts i vår ekonomiska budgets kontrollsiffror. Dessa siffror är också viktiga genom att det nu inte längre räcker med allmänna fraser om de socialistiska och kapitalistiska elementen i vår ekonomi (om planen ”i allmänhet” och okontrollerbara faktorer ”i allmänhet”). Även om det bara är i grov och provisorisk form så är vi icke desto mindre medvetna om vårt tillstånd. Vi har lyckats upprätta en kvantitativ uppskattning av förhållandet mellan socialism och kapitalism i vår ekonomi, för idag och imorgon. Vi har således skaffat oss de ovärderliga data som krävs för att kunna besvara den historiska frågan, ”Vem besegrar vem?”

Kapitel 2. NEP och bönderna

Ovanstående är bara för att visa på den metodologiska innebörden i Gosplans huvudtabell, det vill säga vi har pekat på hur enormt betydelsefullt det är att vi äntligen har fått chansen att bedöma det inbördes förhållandet mellan och utvecklingen av vår ekonomis grundläggande processer, och därmed har skaffat oss en utgångspunkt för att göra en ojämförligt mycket mer medveten och framsynt planering (och inte bara på ekonomins område). Men betydligt viktigare är naturligtvis huvudtabellens direkt *materiella* innehåll, det vill säga de faktiska siffror med vilka tabellen karakteriserar vår sociala utveckling.

För att kunna besvara frågan om vi rör oss i riktning mot socialism eller kapitalism på rätt sätt, så måste vi först formulera frågan på rätt sätt. Den kan logiskt delas in i tre delar: (1) Utvecklas

produktivkrafterna i vårt land? (2) I vilka samhälleliga former sker denna utveckling? (3) Vilken takt har utvecklingen?

Den första frågan är enklast och även viktigast. Varken kapitalismen eller socialismen går att tänka sig utan en utveckling av produktivkrafterna. Krigskommunismen var följden av en orubblig historisk nödvändighet, men hade snart gjort sitt när den fick produktivkrafterna att sluta växa. NEP:s mest grundläggande och bindande princip var, att grunden för alla sociala rörelser överhuvudtaget var att produktivkrafterna utvecklades. Borgarklassen och mensjevikerna betraktade NEP som en nödvändig (men givetvis ”otillräcklig”) åtgärd för att släppa loss produktivkrafterna. De mensjevikiska teoretikerna biföll NEP som början till ett kapitalistiskt återupprättande i Ryssland. De tillade: antingen kommer NEP att störta den bolsjevikiska diktaturen (det ”önskvärda” utfallet) eller så kommer den bolsjevikiska diktaturen till sist att störta NEP (en ”beklaglig” händelse). Gruppen kring *Smena Vech*¹ hade sitt ursprung i förhoppningen att NEP skulle underlätta produktivkrafternas utveckling längs kapitalistiska linjer. Nu har Gosplans huvudtabell givit oss grundläggande data för att besvara inte bara frågorna om produktivkrafternas utveckling, utan också vilken samhällelig form denna utveckling har.

Vi är naturligtvis medvetna om att den samhälleliga formen för vår ekonomiska utveckling är av en kluven natur, eftersom den grundar sig på både samarbete och kamp mellan kapitalistiska och socialistiska metoder, former och mål. Det är de villkor under vilka den Nya ekonomiska politiken har placerat vår utveckling. I dessa villkor ingår dessutom den Nya ekonomiska politikens grundläggande innehåll. Men denna allmänna syn på utvecklingens motsägelsefulla karaktär är inte längre tillräcklig. Vi letar nu efter och behöver ytterst exakta kriterier på de ekonomiska motsättningarna. Vi behöver alltså inte bara dynamiska koefficienter för vår allmänna utveckling, utan också jämförelsekoefficienter för den ena eller andra tendensens specifika betydelse. Många saker beror på svaret på denna fråga. I själva verket beror allting i vår inhemska och utrikespolitik på det.

För att på allra klaraste sätt närma oss denna fråga, måste vi säga: det går inte att få en klar och helt pålitlig bild av framtidsutsikterna och de möjliga riskerna med vår bondepolitik utan att först ha svarat på frågan om maktbalansen mellan de kapitalistiska och socialistiska tendenserna, frågan om hur förhållandet mellan deras specifika vikt förändras av produktivkrafternas tillväxt. Om det vart efter produktivkrafterna utvecklas i själva verket skulle visa sig att de kapitalistiska tendenserna ökar eller utvidgar sig på bekostnad av de socialistiska tendenserna, då skulle utvidgningen av de kapitalistiska varurelationerna i byarna kunna bli av omvälvande betydelse och på ett definitivt sätt kunna leda in vår utveckling i kapitalistiska spår. Och om tvärtom den statliga ekonomins (det vill säga i vårt fall den socialistiska ekonomins) specifika vikt skulle öka i landets totala ekonomiska liv, då skulle en mer eller mindre omfattande ”liberalisering” av de kapitalistiska krafterna i byarna bara vara en del av en otvetydig gruppering av krafterna, och frågan om hur, när och i vilken omfattning skulle avgöras på ett rent objektivt sätt. Med andra ord: om den socialistiska statens produktivkrafter, som garanterar att staten innehar alla ledande positioner inom ekonomin, inte bara växer snabbt i absoluta siffror, utan också växer snabbare än de privata kapitalistiska produktivkrafterna i städerna och på landsbygden; om detta har bekräftats av den hårda uppbyggnadsperiodens erfarenheter; då är det uppenbart att en viss utvidgning av de kapitalistiska varutendenser som växer fram ur böndernas primitiva rötter, inte på något sätt utsätter oss för faran att blottställa oss för ekonomiska kriser, för en plötslig övergång från kvantitet till kvalitet, det vill säga en plötslig övergång till kapitalism.

1 **Smena Vech** (Växlande riktmärken) var namnet på en tidning som efter 1921 gavs ut av en grupp intellektuella emigranter i Prag. De uttryckte sitt stöd för den sovjetiska regeringen i den mån den avvek från bolsjevismens ideal och verkade röra sig i riktning mot kapitalism.

För det tredje måste vi också besvara frågan: vilken *takt* håller vår utveckling ur världsekonomisk synvinkel? Trots sin betydelse kan denna fråga vid en första anblick ändå förefalla vara underordnad. Alltså att takten, även om det förvisso är önskvärt att gå framåt mot socialismen ”så snabbt som möjligt”, inte är så extremt viktig, eftersom vi i och med den framgångsrika utvecklingen av socialistiska tendenser under NEP säkert går framåt. Men det är inte helt riktigt. Denna slutsats vore bara berättigad (och även då bara delvis) om vi talade om en sluten, självförsörjande ekonomi. Men det är inte fallet. Just tack vare våra framgångar har vi gått ut på världsmarknaden, det vill säga vi har gått in i den globala arbetsdelningen. Och på samma gång är vi fortfarande omringade av kapitalismen. Under dessa förhållanden kommer vår ekonomiska utvecklingstakt att avgöra hur starkt motstånd vi kan göra mot det ekonomiska trycket från världskapitalismen och världsimperialismens militära och politiska tryck. Dessa faktorer kan för närvarande inte utelämnas ur beräkningarna.

Om vi nu närmar oss huvudtabellen och Gosplans kommentarer med våra tre ”kontrollfrågor”, kan vi med lätthet se att tabellen inte bara besvarar de två första frågorna – (1) produktivkrafternas utveckling, och (2) utvecklingens samhälleliga former – klart och tydligt, utan också gynnsamt. Och vad gäller den tredje frågan – om utvecklingstakten – så har vi under loppet av vår ekonomiska tillväxt bara börjat bevittna hur den utvecklas i världsskala. Men även här kommer vi att upptäcka att de positiva svaren på de två första frågorna också ger de nödvändiga förberedelserna för att lösa den tredje frågan. Och den blir det högsta kriteriet, den säkraste prövostenen för vår ekonomiska utveckling under den period som nu inleds.

Kapitel 3. Produktivkrafternas tillväxt

Den snabba återhämtningen för våra produktivkrafter är nu allmänt känd, och illustreras på ett utmärkt sätt av siffrorna i huvudtabellen. Om vi beräknar produktionen i förkrigssiffror, så uppgick jordbruksproduktionen 1924-25 (i vilket 1924 års *dåliga* skörd ingår) till 71% av den goda skörden 1913. Enligt de senaste tillgängliga uppgifterna verkar vi nästa budgetår, 1925-26, som till sina tillgångar räknar in vår nuvarande goda skörd, överskrida 1913 års jordbruksproduktion och nästan nå upp till 1911 års siffror. Medan den totala spannmålsskörden under de senaste åren aldrig har överskridit 3 miljarder *pud*, så beräknas skörden i år uppgå till ungefär 4,1 miljarder *pud*.¹

I år (1924-25) har industrin uppnått en produktion, mätt i produkternas värde, som motsvarar 71% av samma ”normala” år 1913. Nästa år kommer den att nå inte mindre än 95% av 1913 års produktion, det vill säga den har praktiskt taget återhämtat sig. Om vi erinrar oss att vår produktion 1920 hade minskat till en femtedel eller sjättedel av fabrikenas normala kapacitet, så kan vi fullt ut inse hur snabbt återhämtningen har gått. Produktionen i de stora industrierna har mer än tredubblats sedan 1921. Vår export, som detta år var mindre än 500 miljoner rubel, ser nästa år ut att avsevärt överskrida en miljard rubel. Samma utveckling ser vi för vår import. Statsbudgeten ser ut att öka från 2½ miljarder till mer än 3½ miljarder rubel. Det är de grundläggande kontrollsiffrorna. Naturligtvis är kvaliteten på våra produkter fortfarande mycket bristfällig, men den har förbättrats betydligt jämfört med de två första åren under NEP. Precis som med svaret på vår fråga om hur produktivkrafterna utvecklas, så visar sig resultatet helt övertygande: ”*befriandet*” av marknaden har givit produktivkrafterna ett enormt uppsving.

Men själva det faktum att impulsen kom från marknaden – som är en del av den kapitalistiska ekonomiska ordningen – gav de borgerliga teoretikerna och politikerna skadeglädje. Det verkade som om övergången till NEP och dess otvetydiga ekonomiska framgångar komprometterade

¹ Detta är en uppskattning från 28 augusti 1925, och man kan förvänta sig förändringar åt endera hållet. - Trotskijs anmärkning.

nationaliseringen av industrin (1917-19) och den ekonomiska planeringen bortom all räddning. Och därför är det bara svaret på den andra fråga vi ställde – nämligen frågan om ekonomins samhällsliga *former* – som kan ge en socialistisk bedömning av vår utveckling. Produktivkrafterna växer också i exempelvis Kanada, som stimuleras av kapital från USA. Trots det koloniala slaveriets bojor växer de även i Indien. Sedan 1924 har faktiskt produktivkrafterna till och med vuxit – i form av en återuppbyggnadsprocess – i Dawesplanens Tyskland.¹ Men i alla dessa fall handlar det om kapitalistisk utveckling. Just i Tyskland har de nationaliserings- och socialiseringsplaner som florerade så ymnigt 1919-20, åtminstone i de lärda socialisternas och kautskyisternas enorma böcker, nu kastats åt sidan som ”gammalt skräp”, och under strängt amerikanskt överinseende får principen om privata kapitalistiska initiativ en ”andra ungdom” – även om en del tänder har fallit ut och andra har slagits ut.

Hur står det till hos oss? I vilken *samhällelig form* äger utvecklingen av produktivkrafterna rum i vårt land? Går vi framåt mot kapitalism eller socialism?

En förutsättning för en socialistisk ekonomi är nationalisering av produktionsmedlen. Hur har denna förutsättning klarat NEP:s prövningar? Har distributionen av varor på marknaden lett till att nationaliseringarna har försvagats eller förstärkts? Gosplans huvudtabell ger en utmärkt bakgrund för att bedöma de ömsesidiga effekterna av kampen mellan kapitalistiska och socialistiska tendenser i vår ekonomi. Vi har helt tillförlitliga ”kontrollsiffror”, som täcker begynnelsekapital, produktion, handelskapital – kort sagt landets alla viktiga ekonomiska processer.

De mest osäkra siffrorna kanske är de som visar *fördelningen* av begynnelsekapitalet. Men denna osäkerhet gäller absoluta siffror snarare än deras ömsesidiga förhållande, och nu är vi naturligtvis främst intresserade av det senare. Enligt Gosplans uttalanden visade ”de mest försiktiga beräkningarna” i början av nuvarande budgetår att statens kapital uppgick till 11,7 miljarder guldrubel, kooperativen hade 500 miljoner guldrubel, och de privata – i huvudsak jordbruks- – företagens tillgångar var 7½ miljarder guldrubel. Med andra ord har mer än 62% av de samlade produktionsmedlen socialiserats, och det innefattar de tekniskt mest utvecklade delarna. Omkring 38% är fortfarande inte socialiserade.

Vad gäller jordbruket så analyserar man inte så mycket effekterna av jordnationaliseringen som avskaffandet av feodala jordegendomar. Resultaten av denna analys är säkra och lärorika. Avvecklingen av godsägandet – liksom nästan alla jordegendomar som överskrider bondeekonomins storleksförhållanden – ledde till att nästan alla stora jordbruksegendomar, inklusive modellegendomarna, avvecklades. Det var en – men förvisso inte den viktigaste – av orsakerna till jordbrukets tillfälliga tillbakagång. Men vi har redan sett att årets skördar kommer att nå upp till förkrigstidens jordbruksproduktion, och det utan stora jordegendomar och utan kapitalistiska ”modelljordbruk”. Och till detta faktum ska man lägga att jordbrukets utveckling, befriat från de stora godsägarna, bara har påbörjats! Vi ser därmed att ”avvecklingen” av den feodala jordägande klassen och alla dess fästen visar sig vara ekonomiskt sund. Det är vår första, och ingalunda obetydliga, slutsats.

Eftersom det är en så extremt obetydlig mängd jord som har delats upp, så är det ännu inte möjligt att bedöma resultaten av *nationaliseringen* av jorden. Den ”populistiska” aura som oundvikligen omgav socialiseringen av jorden under den första perioden, har på ett lika oundvikligt sätt fallit sönder och försvunnit. Men samtidigt har vi tillräckligt klart visat att nationaliseringar under arbetarklassens styre är en i grund och botten socialistisk åtgärd, och har därmed bevisat deras oerhörda betydelse för jordbrukets fortsatta utveckling. Tack vare nationaliseringen av jorden har vi givit staten obegränsade möjligheter att fördela jorden. Individuellt eller gemensamt privat ägande

1 **Charles Dawes** (1865-1951) var republikansk vice-president i USA 1925-29. Han utvecklade **Dawesplanen** för att lindra den ekonomiska krisen i Tyskland 1923 genom att stabilisera valutan och balansera budgeten.

kan inte längre sätta några hinder i vägen för vår uppgift att anpassa användningen av jorden till produktionsprocessens krav. För närvarande har bara 4% av jordbrukets produktionsmedel socialiserats. De återstående 96% är fortfarande böndernas privata egendom. Men vi måste komma ihåg att jordbrukets produktionsmedel, både böndernas och statens andelar, bara utgör lite mer än en tredjedel av Sovjetunionens totala mängd produktionsmedel. Det är knappast nödvändigt att säga att jordnationaliseringarnas innebörd bara kan bli helt uppenbar som slutresultatet av en hög teknisk utveckling av jordbruket och en därav följande kollektivisering av jordbruket, det vill säga efter en tidsrymd av ett antal år. Men det är just ditåt vi rör oss.

Kapitel 4. Den socialiserade industrins hållbarhet

Redan före revolutionen var vi marxister mycket väl medvetna om att en socialistisk omvandling av ekonomin med nödvändighet måste börja med industrin och transportväsendet, och senare omfatta byarna. Därför är en statistisk analys av den nationaliserade industrins verksamhet ett grundläggande test av vår övergångsekonomis socialistiska utveckling.

På det industriella området är 89% av produktionsmedlen socialiserade, tillsammans med järnvägarna 97%, och inom bara den tunga industrin 99%. Dessa siffror antyder att det ägande som nationaliseringarna ledde till inte har drabbats av några förändringar på statens bekostnad. Detta faktum är av största betydelse. Men vi är främst intresserade av en annan fråga. Hur stor andel av den årliga produktionen kommer från de socialiserade produktionsmedlen? Det vill säga, hur effektivt utnyttjar staten de produktionsmedel som den tillägnade sig? Gosplans huvudtabell ger följande upplysningar i denna fråga. 1923-24 stod de nationaliserade och kooperativa industrierna för 76,3% av bruttoproduktionen. I år har de stått för 79,3%. Enligt Gosplans prognos för nästa år (1925-26) ska de stå för 79,7%. Vad gäller den privata industrin så var dess andel av produktionen 1923-24 23,7%, 1924-25 var den 20,7%, och nästa år (1925-26) kommer den att vara 20,3%. Oavsett hur försiktigt man har kommit fram till de preliminära siffrorna för nästa år, så är en jämförelse mellan den nationaliserade och privata produktionen inom landets totala varuproduktion av oerhörd betydelse. Vi ser att den nationaliserade industrins andel under förra året såväl som i år, det vill säga under åren av dramatiska ekonomiska framsteg, har ökat med 3%, medan den privata industrins andel har minskat med samma siffra. Denna procentsiffra är ett mått på socialismens *framsteg* gentemot kapitalismen under denna korta period. Siffran kan förefalla liten, men som vi ska se är dess symptomatiska betydelse egentligen väldigt stor.

Vilken var faran med övergången till den Nya ekonomiska politiken och de första åren av denna politik? Faran var att staten, på grund av landets fullständiga utmattning, skulle visa sig vara oförmögen att på tillräckligt kort tid lyfta upp de stora industriföretagen på sina axlar. Med tanke på de stora företagens helt otillräckliga aktivitet på den tiden (de arbetade på omkring 10-20% av sin kapacitet) så kunde de mellanstora, små eller till och med hemindustrierna, tack vare sin anpassningsförmåga, sin "elasticitet", ha skaffat sig en avsevärd övervikt. Den första periodens så kallade "slöseri", som utgjorde en socialistisk skatt till kapitalismen för att starta de fabriker som hade konfiskerats från kapitalismen, hotade att överlämna en stor del av nationens välstånd till alla möjliga sorters affärsmän, mellanhänder och spekulanter. De första företagen som fick nytt liv av NEP var hemindustrierna och små verkstäder. Sammansmältningen mellan privat handelskapital och den privata småindustrin, inklusive hemindustrin, kunde ha lett till en ganska snabb process av primitiv kapitalistisk ackumulation, i de gamla hjulspåren. Under dessa omständigheter riskerade vi att tappa så mycket fart att det med en naturkrafts styrka kunde ha slitit de ekonomiska tyglarna ur arbetarstatens händer. Det innebär inte med nödvändighet att *varje* övergående eller till och med varaktig tillväxt av den privata industrins specifika vikt inom den totala volymen automatiskt

innebär katastrofala eller till och med ödesdigra konsekvenser. Även här beror kvalitet på kvantitet. Om de slutgiltiga siffrorna skulle visa att den specifika vikten, den kapitalistiska produktionens andel under de senaste två eller tre åren, hade ökat med 1, 2 eller 3% så skulle det inte ha varit någon hotande situation. Den nationaliserade produktionen skulle fortfarande utgöra tre fjärdedelar av den totala mängden, och det vore inte någon oöverstiglig uppgift att hämta igen den förlorade farten med tanke på vilken hög kapacitet de stora industrierna har uppnått. Om det hade visat sig att den privata kapitalistiska produktionens andel hade ökat med 5 eller 10% så hade det varit något mer allvarligt, men inte ens ett sådant resultat skulle under den första perioden – återuppbyggnadsperioden – ha inneburit att nationaliseringen var ekonomiskt ogynnsam. Slutsatsen kunde bara bli att den nationaliserade industrins viktigaste delar ännu inte hade inlett sin nödvändiga utvecklingsprocess. Betydligt mycket större vikt måste läggas vid det faktum att den nationaliserade industrin – som ett resultat av NEP:s första period, som bara handlar om återuppbyggnaden och som är allra svårast och farligast för staten – inte bara inte förlorade någon mark till den kapitalistiska industrin, utan tvärtom tvingade tillbaka den ytterligare 3%. Detta är den oerhörda symptomatiska betydelsen av denna lilla siffra!

Vår slutsats blir ännu tydligare när vi går vidare med inte bara data angående produktionen, utan också rörande handel. Under första halvåret 1923 utgjorde det privata kapitalet inom den inhemska handeln omkring 50% av allt kapital, under andra halvåret 1923 omkring 34%, medan det 1924-25 uppgår till cirka 26%. Med andra ord har det privata kapitalets specifika vikt inom inrikeshandeln minskat med 50% (från hälften till en fjärdedel). Detta förhållande uppnåddes inte genom att helt enkelt ”strypa handeln”, ty under samma period ökade den statliga och kooperativa handeln med mer än 100%.

Vi bevittnar alltså inte bara en minskning av den privata industrins samhällliga roll, utan också av den privata handelns. Och detta alltmedan, i båda fallen, både produktivkrafterna och handelsvolymen ökar! Som vi har sett förutser huvudtabellen en ytterligare minskning – om än en liten sådan – av den privata industrins och privata handelns specifika vikt. Vi kan med lugn invänta att denna förutsägelse ska slå in. Vi bör inte ovillkorligt tolka den nationaliserade industrins seger över den privata industrin som en oavbruten uppåtstigande linje. Det kan finnas perioder då staten, beroende på sina ekonomiskt skyddade styrkor, och om den önskar skynda på utvecklingstakten, medvetet kommer att tillåta en tillfällig ökning av de privata företagens ”specifika vikt”: inom jordbruket i form av ”starka”, med andra ord kapitalistiska lantbruksanläggningar; inom industrin och även inom jordbruket, i form av koncessioner. Om vi betänker den ytterst ”uppsplittrade” dvärglika karaktären på större delen av vår privata industri, så vore det naivt att anta att en ökning av den privata produktionens specifika vikt utöver dagens 20,7% med nödvändighet vore samma sak som att riskera det socialistiska uppbygget. I själva verket vore det ett misstag att sätta upp några strikta gränser på detta område. Frågan kommer inte att avgöras av några formella gränser utan av den allmänna utvecklingen, och en analys av dess dynamik visar att staten under den allra svåraste perioden, när de stora företagen visade sina negativa istället för positiva kvalitéer, att staten även under denna period kunde stå emot det privata kapitalets första angrepp. Under perioden av snabba framsteg, de senaste två åren, har de ekonomiska styrkeförhållanden som det revolutionära upproret upprättade systematiskt förändrats till statens fördel! Nu när de viktigaste ställningarna har intagits på ett betydligt säkrare sätt – om bara därför att de stora industrierna börjar närma sig 100%-ig produktion – så finns det ingen anledning att frukta några överraskningar vad gäller vår ekonomis inre faktorer.

Kapitel 5. Samordningen mellan stad och landsbygd

När det gäller samordningen av de ekonomiska aktiviteterna i städerna och på landsbygden, så ger huvudtabellen grundläggande – och därmed mycket övertygande – data.¹ Som vi kommer att se i tabellen lämnar bönderna ut mindre än en tredjedel av sin bruttoproduktion på marknaden, och dessa varor utgör mer än en tredjedel av den totala mängden varor som cirkulerar.

Kvoten mellan den totala mängden jordbruks- och industrivaror svänger inom mycket snäva gränser kring siffran 37:63. Det innebär att om vi inte mäter varorna per styck, kilo eller meter, utan i rubel, så kommer vi att upptäcka att lite mer än en tredjedel av varorna på marknaden kommer från jordbruket, och något mindre än två tredjedelar kommer från städerna, det vill säga är industrivaror. Detta förklaras av att byarna i jättestor omfattning tillfredsställer sina behov utan att vända sig till marknaden, medan städerna lämnar ut så gott som hela sin produktion på marknaden. Två tredjedelar av den totala ekonomiska konsumtionen inom den uppsplittrade bondeekonomin sker utanför marknaden, och bara den återstående tredjedelen har ett direkt inflytande över landets ekonomi. Genom själva sin natur deltar industrin å andra sidan med alla sina produkter i landets totala omsättning. Ty även om industrins ”interna” omsättning inom trusterna och syndikaten minskar produktionens innehåll av varor med 11%, så minskar inte detta industrins inflytande över den totala ekonomiska processen, utan i och med omsättningens förenkling ökar det tvärtom detta inflytande.

Även om den mängd jordbruksprodukter som bönderna konsumerar inte påverkar marknaden, så ska man inte tolka det som att de inte påverkar vår ekonomi. Under den nuvarande ekonomiska situationen utgör denna mängd en nödvändig naturlig grundval för den tredjedel av böndernas produktion som kommer ut på marknaden. Denna tredjedel är det värde som byarna byter mot motsvarande värde från städerna. Detta faktum visar helt klart vilken enorm betydelse som produktionen i byarna (och i synnerhet den tredjedel som kommer ut på marknaden) har för ekonomin i sin helhet. En av de viktigaste faktorerna i vår årliga ekonomiska balansräkning är avyttringen av våra skördar, i synnerhet genom exporten. Samordningen mellan städerna och landsbygden kommer att bli mer och mer komplicerad. Det är länge sedan vi kunde säga att det bara handlar om att byta si och så många kilo spannmål mot si och så många meter kalikå.* Vår ekonomi har trätt ut på världsarenan, och har därmed lagt ytterligare länkar till den kedja som förenar städerna och landsbygden. Böndernas spannmål byts mot utländskt guld. Guld det omvandlas i sin tur till maskiner, jordbruksredskap, och reservdelar till städerna och landsbygden. Det guld som exporten av spannmål inbringar används för att införskaffa textilmaskiner som underhåller textilindustrins utrustning, och på så sätt sänker priset på de textilier som skickas till byarna. Denna cirkulationsprocess blir väldigt komplicerad, men grunden är fortfarande en viss ekonomisk relation mellan städerna och landsbygden.

Men vi får inte för ett ögonblick glömma att detta förhållande är dynamiskt, och att det är *industrin* som är den *viktigaste beståndsdel* i denna dynamik. Om jordbruksproduktionen, och i synnerhet varudelen av denna produktion, sätter upp vissa definitiva gränser för industrins utveckling, så är dessa gränser med andra ord inte helt strikta och orubbliga. Industrins utveckling får inte bara begränsas av hur mycket skörden har ökat, ty det ömsesidiga beroendet är betydligt mer komplicerat än så. Förvisso grundar sig industrin på byarna, i synnerhet vad gäller färdiga varor, men byarnas tillväxt går parallellt med en allt större marknad för industrivaror inom industrin själv.

Nu när återhämtningen inom jordbruket och industrin börjar vara genomförd, så blir industrins

1 Jag hävdar inte – varken här eller i några andra fall som kan uppkomma – att alla siffror i tabellen är nya. Men de har kontrollerats, kompletterats och systematiserats. De omfattar nu hela vår ekonomi. Det är på grund av detta som de är så ytterst viktiga. - Trotskijs anmärkning.

* **Kalikå** är ett grovt bomullstyg, oftast enfärgat. Används till foder och inom bokbinderi. - uppgift från Wikipedia.

stimulerande karaktär ojämeförligt mycket större än hittills. Frågan om städernas socialistiska inflytande i byarna – inte bara med hjälp av billiga varor utan också med allt bättre redskap till jordbruksproduktionen, som framtvingar införandet av kollektiv bearbetning av jorden – är ett alltmer konkret och omedelbart problem för vår industri.

Den socialistiska omdaningen av jordbruket kommer givetvis inte bara att uppnås med hjälp av kooperativen som organisationsform, utan genom att kooperativen grundar sig på en mekanisering, elektrifiering och överhuvudtaget industrialisering av jordbruket. Det innebär att jordbrukets tekniska och socialistiska framsteg inte går att skilja från att industrin får en allt större övervikt inom nationens ekonomi i sin helhet. Och det medför i sin tur att industrins dynamiska koefficient till en början sakta – men senare allt snabbare – tar över jordbrukets dynamiska koefficient.

Kapitel 6. Socialismens resultat inom industrin

1924-25 översteg vår industriproduktion det föregående årets produktion med 48%. Nästa år kan man förvänta sig en ökning på 33% jämfört med i år (om vi bortser från prissänkningarna). Men industrieföretagens olika kategorier utvecklas ingalunda likformigt.

I år uppvisade de stora företagen en produktionsökning på 64%. Den andra gruppen, som vi preliminärt kan kalla mellanstora företag, ökade 55%. De små företagen ökade bara sin produktion med 30%. Följaktligen har vi nått ett läge där de stora företagens fördelar jämfört med små och mellanstora företag redan är helt uppenbara. Men vi kan ännu inte hävda att vi redan helt och fullt har förverkligat de möjligheter som finns inneboende i en socialistisk ekonomi. I den mån vi talar om de stora företagens övervikt över mellanstora och små företag vad gäller *produktion*, så kan vi för närvarande bara glädja oss åt de fördelar som stora företag har även under kapitalismen. Vad gäller standardiseringen av produkter i nationell skala, rationaliseringar av produktionsprocessen, specialisering av företagen, omvandlingen av hela industrianläggningar till enorma delar av en tillverkningsorganisation för hela Sovjetunionen, sammankopplingen mellan den tunga industrins och förädlingsindustrin tillverkningsprocesser – dessa grundläggande uppgifter för produktionen under socialismen har bara börjat uppmärksammas. Här öppnar sig gränslösa framtidsutsikter för oss, och de ger möjligheter som avsevärt kommer att överträffa vår gamla nivå. Men det är en fråga för framtiden som vi kommer att uppmärksamma när det är så dags.

Hittills har vi inte utnyttjat de fördelar som en statlig skötsel av ekonomin ger på produktionens område, det vill säga i fråga om att organisera och samordna de materiella produktionsprocesserna, men det har däremot gjorts inom distributionen: i att tillhandahålla ämnen, råvaror, utrustning, etc till enskilda industrigrenar, eller för att använda marknadens språk investering av driftskapital och delvis begynnelsekapital. När staten har befriats från privategendomens fjätrrar kan den – med hjälp av statsbudgeten, den statliga banken, industribanken, etc – när som helst pumpa in kontanter dit de behövs mest för att skydda eller utveckla ekonomin. Under de senaste åren är det denna fördel hos de socialistiska ekonomiska metoderna som har räddat oss. Trots flera grova misstag och felaktigheter i fördelningen av resurser har vi ändå hanterat dem betydligt mer ekonomiskt och praktiskt än vad som hade varit möjligt under en obegränsad kapitalistisk rekonstruktion av produktivkrafterna. Det är bara tack vare denna omständighet som vi på så kort tid har kunna uppnå vår nuvarande nivå utan att ta till utlandslån.

Men det uttömmar inte frågan. Socialismens ekonomi och fölaktligen dess sociala genomförbarhet visar sig också i det faktum att socialismen har befriat den omdanade ekonomin från alla överflödiga utlägg till de snyltande klasserna. Det är ett faktum att vi närmar oss 1913 års produktionsnivåer, trots att landet är avsevärt mycket fattigare än före kriget. Det betyder att vi kan uppnå samma produktionsresultat med hjälp av *lägre* samhällseliga fasta utgifter. Vi lägger inte längre ut pengar på

monarkin, adeln, borgarklassen, överdrivet privilegierade intellektuella skikt, eller de vanvettiga motsättningarna inom själva det kapitalistiska maskineriet.¹ Eftersom vi närmade oss uppgiften på ett socialistiskt sätt, kunde vi genast mobilisera en mycket större del av våra ändå begränsade materiella resurser för produktiva syften, och på så sätt förbereda för en snabbare ökning av befolkningens materiella levnadsstandard under nästa skede.

På den nationaliserade jorden griper vi oss alltså an med en utspridd bondeekonomi, vars varuproduktion uppgår till något mer än en tredjedel av de värden som hanteras på marknaden. Av det kapital som används inom jordbruket utgörs knappt 4% av socialiserat kapital.

Vi har en industri vars begynnelsekapital är socialiserat till 89%, och denna socialiserade industri står för mer än 79% av industrins totala produktion. De 11% icke socialiserade produktionsmedlen står följaktligen för drygt 20% av bruttoproduktionen.² Den statliga produktionens del ökar.

Järnvägarna är socialiserade till 100%. Användningen av transporter ökar stadigt. 1921-22 var effektiviteten omkring 25% av siffran före kriget, 1922-23 var den 37%, 1923-24 44%, och år 1924-25 kommer den att vara högre än 50% av siffran före kriget. Nästa år räknar vi med att uppnå 75% av förkrigstidens transportnivå.

På handelns område utgjorde de socialiserade (det vill säga statliga och kooperativa) produktionsresurserna 70% av den totala mängd kapital som ingick i omsättningen, och denna siffra ökar hela tiden. Utrikeshandeln har helt och hållet socialiserats, det statliga monopolet över utrikeshandeln är en oåterkallelig princip för vår ekonomiska politik. Utrikeshandelns totala volym kommer nästa år att öka till 2,2 miljarder rubel. Andelen privat kapital i denna omsättning kan – även om vi räknar in smuggelgods, vilket man bör göra – knappast vara mer än 5% av totalsumman.

Bankerna och hela kreditsystemet har socialiserats till nästan 100%. Och denna snabbt växande apparat blir allt bättre på att skaffa fram kontanter till produktionsprocessen.

Den statliga budgeten stiger till 3,7 miljarder guldrubel, och utgör nu 13% av bruttonationalinkomsten (29 miljarder rubel) eller 24% av alla varor (15,2 miljarder rubel). Budgeten blir en mäktig inrikespolitisk hävstång för landets ekonomiska och kulturella framsteg. Sådana är siffrorna i huvudtabellen.

Dessa siffror är av världshistorisk betydelse. För första gången har socialisternas arbete – som nu pågått mer än ett sekel och som började med utopisterna och senare utvecklades till en vetenskaplig teori – utsatts för ett mäktigt ekonomiskt ”test”, som redan är inne på sitt nionde år. Allt som har skrivits om socialism och kapitalism, frihet och tyranni, diktatur och demokrati, har utsatts för oktoberrevolutionens eldprov och har fått en ny, ojämförligt mer konkret form. Siffrorna från

1 1924-25 uppgick våra tillgodohavanden och konton inte till mer än i medeltal 11% av 1913 års tillgodohavanden. I slutet av nästa år förväntas denna post stiga till omkring 36% av 1913 års nivå. Det är ett slående tecken på hur knappa våra besparingar är. Men själva det faktum att vår ekonomi, trots att våra tillgodohavanden bara uppgick till 11% av siffrorna före kriget, ändå har stigit till 75% av nivån före kriget, är ett slående bevis för att arbetar- och bondestaten använder sina samhällliga resurser på ett sätt som är ojämförligt mer effektivt, systematiskt och praktiskt än det borgerliga systemet.

Den jämförelsevis långsamma utvecklingen av effektiviteten inom transportsektorn jämfört med jordbruket och industrin, kan delvis förklaras med det faktum att importen och exporten under perioden före kriget hade en betydligt högre specifik vikt än nu. Det är ännu ett tecken på att vi har uppnått industrins nivå före kriget trots att vi har betydligt mer blygsamma resurser och sociala omkostnader än vad som uppnåddes 1913. - Trotskijs anmärkning.

2 Denna bristande överensstämmelse mellan produktionsmedlen och produktionen själv kan i huvudsak förklaras med hjälp av kapitalets olika organiska sammansättning: det är naturligt att utrustningen i små- och hantverksindustrier är jämförelsevis obetydligt jämfört med den mängd levande arbete som används urskillningslöst. Å andra sidan måste vi också beakta att effektiviteten hos våra största fabriker, exempelvis de stora metallföretagen, fortfarande befinner sig långt från 100%-ig kapacitet. - Trotskijs anmärkning.

Gosplan är den första, än så länge ofullständiga, balansräkningen över det första kapitlet i det stora experimentet att omvandla det borgerliga samhället till ett socialistiskt samhälle. Och denna balansräkning är helt och hållet till socialismens fördel.

Krig efter krig har ödelagt och utmattat Sovjetryssland i en omfattning som knappast har funnits i något annat land. De kapitalistiska länder som hade drabbats mest under kriget återställdes i huvudsak med hjälp av utländskt kapital. Bara sovjeternas land, en gång det mest efterblivna landet av alla, och allra mest ödelagt och utmattat av krig och revolutionära omvälvningar, kunde resa sig ur absolut fattigdom enbart med hjälp av sina egna krafter, och alltmedan en fientlig invasion från hela den kapitalistiska världen pågick. Det är bara tack vare att Sovjetunionen fullständigt har avskaffat de feodala jordegendomarerna och det borgerliga ägandet, bara tack vare att det har nationaliserat alla de viktiga produktionsmedlen, bara tack vare socialistiska metoderna och mobiliseringarna och distributionen av de nödvändiga resurserna, som det har kunnat resa sig ur dammet och nu tvingar sig in i det världsekonomiska systemet som en allt viktigare faktor. Det går obrutna trådar från Gosplans huvudtabell till **Kommunistiska manifestet** av Marx och Engels, som kom ut 1847, och hela vägen till mänsklighetens socialistiska framtid. Lenins anda genomsyrar dessa torra sifferkolumner.

Kapitel 7. Ryssland och den kapitalistiska världen

Med tanke på de nuvarande historiska villkoren kommer vi att ha utfört en enorm uppgift när vi uppnår nivån från före kriget, inte bara kvantitativt utan också kvalitativt. De föregående kapitlen har ägnats denna fråga. Men denna bedrift kommer bara att ha tagit oss till startpunkten för vår verkliga ekonomiska kapplöpning med världskapitalet.

Slutraderna i Gosplans kommentar formulerar den övergripande uppgiften så här: ”Att behålla de erövrade ställningarna och, vid varje punkt där den ekonomiska situationen så tillåter, envist, år för år, gå framåt mot socialismen – *om så bara steg för steg.*” Om man tar dessa rader alltför bokstavligt så kan de ge upphov till felaktiga slutsatser. Orden ”om så bara steg för steg”, varje år, under framryckningen mot socialismen, kan tolkas som att framryckningstakten är mer eller mindre ointressant. Om bara diagonalen i parallelogrammet lutar mot socialismen, så måste vi slutligen nå detta mål. Denna slutsats vore helt felaktig, och Gosplan tänkte aldrig säga något sådant. Ty i själva verket är det just framryckningstakten som är den avgörande faktorn! Det är bara på grund av att den statliga industrin och handeln utvecklades snabbare än de privata företagen som de kunde garantera en ”socialistisk” diagonal i parallelogrammet under den period som vi har gått igenom. Men förhållandet mellan vår totala utvecklingstakt i jämförelse med världsekonomin utveckling är avsevärt mycket viktigare. Denna fråga berörs inte direkt i Gosplans kommentar. Vi anser det därför särskilt viktigt att diskutera denna fråga mycket ingående, eftersom detta kriterium kommer att avgöra våra framgångar och misstag under det kommande arbetet, precis som måttstocken med ”nivån före kriget” har använts för att mäta framgångarna under återuppbyggnadsperioden.

När vi blir en del av världsmarknaden så är det helt uppenbart att inte bara våra framtidsutsikter utan också våra risker kommer att öka. Som med så många andra förhållanden är bakgrunden även till detta vår bondeekonomis utspriddhet, vår teknologiska efterblivenhet, och världskapitalismens enormt överlägsna produktivitet jämfört med oss. Detta rättframma uttalande motsäger på inget sätt det faktum att det socialistiska produktionssättets metoder, tendenser och möjligheter är ojämförligt mycket bättre än det kapitalistiska produktionssättet. Lejonet är starkare än en hund, men en vuxen hund kan vara starkare än lejonets ungar. Det unga lejonets bästa chans att överleva är att växa upp och få starka tänder och klor, och det är bara en fråga om tid.

Vad är den vuxna kapitalismens största överlägsenhet över den unga socialismen, åtminstone just nu? Inte att valven är fulla av guld, inte den totala summan ackumulerade och tillägnade rikedomar. De resurser man har samlat på sig är inte utan betydelse, men de är inte den avgörande faktorn. Ett levande samhälle kan inte leva särskilt länge på sina gamla lager, det måste tillfredsställa sina behov med produkter från det levande arbetet. Trots sina rikedomar kunde inte antikens Rom stå emot de framryckande "barbarerna" som hade utvecklat en högre arbetsproduktivitet än den förfallande slavekonomin. Det borgerliga samhället i Frankrike, som hade väckts av den stora revolutionen, plockade helt enkelt åt sig de rikedomar som de italienska stadsstaterna hade samlat ihop sedan medeltiden. Om USA:s arbetsproduktivitet skulle bli lägre än den europeiska, så skulle hon inte ha särskilt mycket nytta av de 9 miljarder dollar i guld som hon har lagrat i bankvalven. De borgerliga staternas grundläggande ekonomiska överlägsenhet utgörs av det faktum att kapitalismen *för närvarande fortfarande* producerar billigare och bättre varor än socialismen. Med andra ord är arbetsproduktiviteten i de länder som fortfarande lever i enlighet med den gamla kapitalistiska civilisationens tröghetslagar, *för närvarande* fortfarande avsevärt högre än i det land som har börjat tillämpa socialistiska metoder under förhållanden av nedärvt barbari.

Vi känner till historiens grundläggande lag: segern tillfaller *i slutändan* det system som ger det mänskliga samhället en högre ekonomisk nivå.

Den historiska konflikten kommer – *givetvis inte med en gång* – att avgöras genom att jämföra arbetsproduktiviteten.

För närvarande är hela frågan denna: åt vilket håll och med vilken fart kommer förhållandet mellan vår ekonomi och den kapitalistiska världens ekonomi att förändras under de kommande åren?

Man kan jämföra vår ekonomi med de kapitalistiska ekonomierna på olika sätt. Den kapitalistiska ekonomin är själv givetvis mycket varierad. Vår jämförelse kan vara statisk, det vill säga använda det nuvarande ekonomiska läget som utgångspunkt, eller så kan den vara dynamisk, det vill säga grunda sig på en jämförelse av utvecklingstakten. Vi kan jämföra de kapitalistiska ländernas nationalinkomst med vår nationella inkomst, eller så kan vi jämföra graden av produktionsökning. Alla dessa jämförelser och kontraster har en poäng – en del mer, andra mindre – så länge vi håller förhållandet mellan dem och deras ömsesidiga beroende i minnet. Vi ska ta oss friheten att ge ett antal exempel för att illustrera vår tankegång mer fullständigt.

I USA har den kapitalistiska processen nått en höjdpunkt. Kapitalismens nuvarande överlägsenhet över socialismen går att fastställa alldeles utmärkt genom att studera denna överlägsenhet där den är som allra störst.

Det amerikanska industrirådet publicerade nyligen en tabell, från vilken vi kan ta ett antal siffror. USA:s befolkning uppgår till ungefär 6% av världens totala befolkning och producerar 21% av allt spannmål, 32% av andra livsmedelsgrödor, 52% av all bomull, 53% av skogsprodukterna, 62% av allt tackjärn, 60% av stålet, 57% av pappret, 60% av all koppar, 46% av allt bly, och 72% av hela världens olja. USA äger en tredjedel av världens rikedomar. Det äger 38% av världens vattenkraft, 59% av dess telegraf- och telefonlinjer, 40% av järnvägsnätet och 90% av alla bilar.

Nästa år kommer den mängd ström som produceras av Sovjetunionens statliga kraftverk att öka till 775.000 kilowatt. I USA producerades förra året 15 miljoner kilowatt. Vad gäller fabrikenas kraftverk så visar våra beräkningar från 1920 att deras totala strömmängd uppgick till nästan en miljon kilowatt. I USA registrerades under samma period omkring 10,5 miljoner kilowatt.

Nationalinkomsten är ett allmänt uttryck för arbetsproduktiviteten, och som vi vet är den mycket svår att räkna fram. Enligt uppgifter från vårt centrala statistikdepartement var nationalinkomsten i Sovjetunionen 1923-24 omkring 100 rubel per capita, medan den i USA å andra sidan var omkring

550 rubel per capita. Men utländska statistiker anger siffran för nationalinkomsten i USA till 1000 rubel per person, och inte 550. Det visar att den genomsnittliga arbetsproduktiviteten, beroende på tillgängliga maskiner, organisering, arbetsrutiner, etc, kan vara så mycket som 10 gånger, och definitivt inte mindre än 6 gånger, högre än i vårt land.

Även om dessa siffror är väl så viktiga, så innebär de ingalunda att det är säkert att vi kommer att bli besegrade i denna historiska kamp – inte bara på grund av att den kapitalistiska världen inte bara består av USA, inte bara på grund av att enorma *politiska* krafter är inblandade i denna historiska kamp, som har uppstått ur hela den föregående ekonomiska utvecklingen, utan i synnerhet därför att den fortsatta ekonomiska utvecklingen i Nordamerika i sig själv är en enorm okänd enhet. USA:s produktivkrafter är ingalunda fullt sysselsatta, och en minskning av sysselsättningen innebär också en minskning av produktivkrafterna. USA har ingalunda tillräckligt med avsättningsmarknader. Frågan om avsättning blir för varje dag alltmer oroande. Det är inte alls omöjligt att jämförelse-koefficienten vad gäller arbetsproduktiviteten kan tendera att ändras på två sätt: genom att vår siffra går upp och den amerikanska siffran går ner. Detta gäller naturligtvis med ännu mer eftertryck för Europa, vars produktivitet redan nu är betydligt lägre än USA:s.

En sak är uppenbar: den kapitalistiska teknologins och ekonomins överlägsenhet är fortfarande enorm. Vi står inför en brant uppförsbacke. Uppgifterna och svårigheterna är i sanning kolossala. Vi kan bara hitta en trygg väg med hjälp av världsekonomins måttstock.

Kapitel 8. Världsekonomins jämförelsekoeficienter

Sovjetekonomins dynamiska jämvikt bör på intet vis betraktas som jämvikten hos en sluten och självförsörjande enhet. Vart efter tiden går kommer tvärtom vår inre ekonomiska jämvikt alltmer att upprätthållas med hjälp av import och export. Denna omständighet förtjänar att dras ut till sin logiska slutsats, och alla slutledningar av den dras. Ju mer vi dras in i den internationella arbetsdelningen, desto mer öppet och direkt beror sådana element i vår inhemska ekonomi som pris och kvalitet på våra varor, på motsvarande element på världsmarknaden.

Hittills har vår industri utvecklats med ett öga på nivån före kriget. För att jämföra eller avgöra produktionens värde, använder vi 1913 års priser. Men den första perioden, återhämtningen, där sådana jämförelser – som, kan vi tillägga, var ganska bristfälliga – var på sin plats, närmar sig nu sitt slut, och hela frågan om måttstocken för vår ekonomiska utveckling flyttas till ett annat plan. Från och med nu behöver vi ständigt känna till i vilken omfattning vår produktion sackar efter den europeiska eller världsmarknaden i fråga om kvantitet, kvalitet och pris. Slutet på vår återuppbyggnadsperiod kommer att göra det möjligt för oss att äntligen kasta bort våra prislister från 1913 och lägga upp ett lager med listor från tyska, engelska, amerikanska och andra firmor. Vi måste rikta vår uppmärksamhet mot nya siffror, som både vad gäller kvalitet och pris kommer att ge oss en jämförelse mellan vår produktion och världsmarknadens. Det är bara med hjälp av dessa nya måttstockar, dessa jämförelsekoeficienter – som inte längre hämtas från bara vårt eget land, utan nu tillämpas globalt – som vi i framtiden kan mäta de olika stegen i den process som uttrycktes i Lenins formulering, ”Vem besegrar vem?”

Ställda inför de stridande krafterna inom världsekonomin och världspolitiken måste vi ge avgörande betydelse åt *hur fort* vår framryckning går, det vill säga hur fort vårt arbetsprestation växer i fråga om kvantitet och kvalitet.

För närvarande är vår efterblivenhet och fattigdom obestridliga fakta. Vi ifrågasätter dem inte. Tvärtom betonar vi dem hela tiden. De systematiska jämförelserna med världsekonomin kan bara fungera som ett statistiskt uttryck för detta faktum. Finns det inte en risk för att världsmarknaden

under den omedelbara framtiden (då vi inte kommer att kunna göra tillräckliga framsteg) kan krossa oss med hjälp av sin oerhörda materiella överlägsenhet? Om vi ställer frågan så, så kan vi inte ge något säkert svar, och förvisso inget statistiskt svar, precis som det är omöjligt att besvara frågan om inte de bondekaptalistiska tendenserna (kulaktendenserna) innebär en risk för att mellanbönderna blir uppslukade, att proletariats inflytande i byarna lamslås, och att det ger *politiska* hinder för det socialistiska uppbygget. Inte heller kan vi på ett kategoriskt sätt besvara frågan om kapitalismen – om dess extremt relativa stabiliseringsprocess skulle fortsätta – kommer att kunna mobilisera stora militära styrkor mot oss och på så sätt hindra vår ekonomiska framryckning med hjälp av ett nytt krig.

Sådana frågor går inte att besvara med hjälp av passiva prognoser. Här handlar det om *kamp*, där faktorer som kreativitet, manövrer, energi, etc spelar en viktig och ibland till och med avgörande roll. Denna bok har inte till uppgift att analysera dessa frågor, utan här har vi som mål att avgöra *den ekonomiska utvecklingens inre tendenser* och så långt som möjligt utesluta andra faktorer.

Hursomhelst måste vi ge följande svar på frågan om världsmarknaden kommer att lyckas krossa oss med hjälp av bara sin ekonomiska överlägsenhet. Vi står inte försvarslösa inför världsmarknaden. Vår ekonomi skyddas av speciella statliga institutioner som tillämpar ett mångfasetterat socialistiskt protektionistiskt system. Men hur effektivt är det? Kapitalismens historiska utveckling kan ge ett svar på denna fråga. Under långa perioder låg Tyskland och USA ur industriell synvinkel långt efter England. Deras efterblivenhet kan ha förefallit oöverstiglig. Men genom att utnyttja naturliga och historiska omständigheter kunde dessa efterblivna länder, med hjälp av skyddstullar, inte bara gå ikapp sin mer framgångsrika medtävlare utan också lämna henne långt bakom sig. Nationsgränser, statsmakt, tullsystem, alla dessa var mäktiga faktorer under kapitalismens historiska utveckling, och de är långt mer effektiva i ett socialistiskt land. Ett noggrant planerat, orubbligt men ändå smidigt socialistiskt protektionistiskt system blir allt viktigare för oss, ju mer omfattande och komplicerade banden till den kapitalistiska marknaden blir.

Men det är självklart att protektionismen, vars högsta uttryck är monopolet på utrikeshandeln, ingalunda är allsmäktig. Den kan tvinga tillbaka floden av kapitalistiska massvaror och reglera den i enlighet med vår inhemska produktion och konsumtion. På detta sätt kan protektionismen säkra en nödvändig frist så att den socialistiska industrin kan utvärdera sin produktionsnivå. Vårt uppbygge vore inte möjligt utan monopolet på utrikeshandeln. Å andra sidan är det bara våra verkliga produktionsframsteg som tillåter oss att behålla vår socialistiska protektionism. I framtiden kan monopolet på utrikeshandeln förvisso skydda vår inhemska industri mot slag utifrån, men det kan inte utgöra en ersättning för att utveckla industrin självt. Denna utveckling måste från och med nu mätas mot världsmarknadens måttstock.

Våra nuvarande jämförelser med nivån före kriget görs helt och hållet utifrån kvantitet och pris. Vi bedömer inte produkten utifrån vad den består av utan utifrån dess terminologi, vilket naturligtvis är fel. De jämförande produktionskoefficienterna måste också inbegripa *kvalitet*, annars kan de bli en källa, eller verktyg, för självbedrägeri. Vi har haft en del erfarenheter av detta i samband med att priserna sjönk medan kvaliteten i vissa fall också försämrades. När kvaliteten på en och samma vara är samma i vårt land och utomlands, så kommer jämförelsekoefficienten att variera med produktionskostnaderna. Om kostnaden är samma på båda ställena, så kommer koefficienten att variera utifrån kvaliteten. Om både kostnader och kvalitet skiljer sig, så blir det nödvändigt med en sammanlagd beräkning som grundar sig på båda kriterierna. Kostnaden räknas fram som en del av produktionens matematik. Men produktens kvalitet kan oftast bara avgöras med hjälp av flera kriterier. Ett klassiskt exempel är den elektriska glödlampans: en glödlampas kvalitet mäts utifrån sin

livslängd, mängden energi som förbrukas per normalljus,* hur jämnt ljuset fördelas, etc. Genom att slå fast vissa tekniska normer och standarder, inklusive en ”kvalitativ” standard, så underlättar man betydligt framräkningen av jämförelsekoeficienter. Förhållandet mellan vår standard och världsmarknadens standard kommer att fastställas för varje speciell period. Vi behöver bara veta om vår produkt uppfyller den gängse standarden. Vad gäller en jämförelse av värdet, så kommer den frågan att lösas väldigt lätt när kvalitetsförhållandet har bestämts. Den sammanlagda koefficienten räknas fram med hjälp av enkel multiplikation. Om en viss vara till exempel är hälften så bra som en utländsk vara och en och en halv gånger så dyr, så är jämförelsekoeficienten *en tredjedel*.

Om man invänder att vi inte vet hur höga de utländska produktionskostnaderna är, så kan denna invändning förvisso vara riktig, men den är ur praktisk synvinkel av underordnad betydelse. Det räcker att känna till priset – och det står i prislister. Skillnaden mellan kostnad och pris är vinsten. Genom att sänka våra kostnader kommer vi att kunna möta världsmarknadens priser oberoende av de utländska tillverkningskostnaderna. Vi kommer då att ha uppnått åtminstone ett utkast till en grund för nästa period. Denna period kommer – kanske inte så snart – att följas av en tredje period, som kommer att få ta itu med uppgiften att besegra den kapitalistiska produktionen på världsmarknaden med den socialistiska ekonomins produkter.

Ibland invänder man att antalet varor är alldeles för stort, och att det ”överskrider människans förmåga” att räkna fram en jämförelsekoeficient. Det finns två olika svar på denna invändning. För det första genomgår alla tillgängliga varor matematiska beräkningar som registreras i böcker och kataloger, och den stora variationen av varor verkar inte överskrida människans krafter. För det andra kan de som utför studierna för tillfället nöja sig med att diskutera de viktigaste masskonsumtionsvarorna, de så kallade nyckelvarorna inom varje produktionsgren, och anta att de andra varorna intar en mellanställning i systemet av jämförande beräkningar.

En annan invändning uppmärksammar de svårigheter som finns när det gäller att mäta eller till och med definiera kvalitet. Vad *är* egentligen kvalitet på kalikå? Hållbarhet, bomullsinnehåll per kvadratmeter, hur färgäkt den är, eller hur snygg den är att se på? Utan tvivel är det svårt att avgöra kvaliteten på de flesta varor. Men icke desto mindre går det att lösa. Men vi får inte närma oss frågan utifrån påhittade eller absoluta kriterier. När det gäller kalikå för bonde- eller arbetarmarknaden så kommer materialets hållbarhet att vara viktigast, följt av färgäktethet. Vid en beräkning av dessa två faktorer – och det är fullt möjligt med hjälp av strikt objektiva metoder – så kan vi få fram en grundläggande definition av kvalitet uttryckt i siffror. Det är mycket lättare att få fram en exakt, det vill säga siffermässig jämförelsekoeficient för våra plogar, tröskverk, traktorer, jämfört med samma maskiner av amerikansk tillverkning. Denna fråga kommer under de närmaste åren att få samma roll inom jordbruket som förnyandet av begynnelsekapitalet hade inom industrin. När bönder köper sig en häst eller en ko, så avgör de själva med förvånansvärd precision alla nödvändiga ”koefficienter”. Men de är nästan hjälplösa när de ska köpa en maskin. Om de luras att köpa en med dålig kraftöverföring, så kommer de att oroas sina grannar inför deras inköp av fler maskiner. Vi måste lyckas att få bönderna att veta vilka maskiner de köper. Sovjetiska tröskverk måste bli vardagsvaror som man kan grunda jämförelsekoeficienterna på. Bönderna kommer att veta exakt vad de köper, och staten kommer att veta exakt vilket förhållande det är mellan vår produktion och produktionen i USA.¹

* **Normalljus** är en enhet för mätning av ljusstyrka. Kallas också Hefnerljus. - Öa.

1 Att vi räknar upp ett antal invändningar ovan ska inte tolkas som att vi säger att tanken på jämförelsekoeficienter stöter på motstånd från berörda parter. Tvärtom är de specialister som är aktiva inom produktionen, inom den statliga handeln, på kooperativen och på de tekniskt-vetenskapliga instituten mycket välvilligt inställda till denna tanke, som ju uppstår ur själva vår ekonomiska utveckling. Nödvändiga inledande undersökningar har påbörjats, både i en ”specialkonferens för produktionens kvalitet” och på de tekniskt-vetenskapliga instituten. - Trotskijs anmärkning.

Tanken på jämförelsecoefficients, som vid en första anblick verkar vara något abstrakt, ett resultat av specialisternas studier, är i själva verket djupt rotad i verkligheten och skriker bokstavligen från alla ekonomiska förhållanden och droppar ur det dagliga livets alla porer. Inte ens våra nuvarande jämförelsecoefficients, som grundas på standarden före kriget, var bara resultatet av en teoretisk förståelse av frågan, utan grundades också på det dagliga livets behov. Den genomsnittliga konsumenten har inte tillgång till statistiska tabeller eller priskurvor, utan använder sitt minne, sitt eget och familjens konsumentminne. De statistiska tabellerna ger oss en viss procentsats av nivån före kriget, och har nästan uteslutande räknats fram kvantitativt, men konsumenternas minne tillägger: ”I fredstid (det vill säga före det imperialistiska kriget) kostade stövlar si och så många rubel och kunde användas si och så många månader.” När konsumenten köpte stövlar räknade de alltid ut en jämförelsecoefficient för sig själva. Och samma operation har varenda köpare alltid gjort: vare sig det rör sig om ett läderföretag som köper maskiner från maskinverkstäder i Voronezj eller Kiev, eller en bondekvinnas som köper tre meter kalikå på byns veckomarknad. Den enda skillnaden har varit att företaget gjorde sina jämförelser på basis av kataloger och uppgifter från kontoret, medan bondekvinnan arbetade ur minnet. Och vi måste medge att i dessa två fall var bondekvinnans jämförelsecoefficient, som grundade sig på faktiska erfarenheter, betydligt mer verklig än företagens coefficients, som ställdes samman i all hast och nästan alltid utan hänsyn till kvalitet, och ibland till och med var vinklade. Oavsett hur det är med det, så är här de statistiska ekonomiska analyserna och konsumenternas minnens dagliga arbete varit överens, i så måtto som båda har haft sin utgångspunkt i förhållandena som rådde i ekonomin före kriget.

Denna speciella nationella begränsning, som gör jämförelser med nationens förflutna, börjar närma sig sitt slut. Våra band till världsmarknaden är redan så omfattande att de tvingar oss att vid varje steg jämföra våra produkter med de av utländskt ursprung. Och allteftersom de gamla jämförelserna försvagas och försvinner (ty minnet av produkterna från före kriget blir allt svagare, speciellt hos den yngre generationen), så blir de nya jämförelserna alltmer upplysande, eftersom de inte grundar sig på minnen utan på dagens levande fakta. Våra ekonomiska specialister har med sig erbjudanden från speciella bolag i utlandet, med speciella varor, många sorters kataloger och även sina egna konsumenters erfarenheter. De frågor som vi hade slutat ställa oss under de senaste åren hörs nu allt oftare, nämligen: Vad kostar den här saken utomlands? Hur skiljer sig kvaliteten utomlands från kvaliteten här? Det kommer att bli allt vanligare med uppgifter där det ingår resor utomlands. Vi måste på ett eller annat sätt göra företagsledarna i våra truster, våra fabriksdirektörer, våra bästa tekniska studenter, våra förmän, mekaniker och specialister bekanta med den utländska industrin – givetvis inte alla på en gång, men på ett rimligt sätt med hjälp av rotation. Syftet med sådana utlandsresor är att möjliggöra för frontrupperna inom ledningen för vår produktion att bedöma alla ogynnsamma jämförelsecoefficients ur varje möjlig vinkel, och på säkrast möjliga sätt ändra dessa coefficients i gynnsam riktning. Det vore ett tecken på byråkratisk inskränkthet om man tänkte sig att vår inriktning mot länderna i väst bara skulle gälla våra ekonomiska ledare. Tvärtom är denna inriktning mot väst djupt allmängiltig, och den ”sipprar ner” på många olika sätt.

I detta sammanhang spelar smuggelgods en betydande roll, som inte ska underskattas. Även om inte smuggelgods utgör någon lovvärd del av vår ekonomi, så är de ändå en viktig del, och dessutom grundar det sig fortfarande absolut på världsmarknadens jämförelsecoefficients, ty de som handlar i smuggelgods importerar bara sådana utländska produkter som är betydligt bättre och billigare än våra egna. Just av denna anledning är för övrigt kampen för kvalitet i produktionen det bästa sättet att bekämpa handeln med smuggelgods, som idag åderlåter landet på dussintals miljoner rubel i reda pengar. Smuggelgods rör sig framförallt om små varor, men det är just dessa små varor som berör varje skede i det dagliga livet.¹

1 Studierna av smuggelvaror är ytterst viktiga, både utifrån den specialiserade produktionens sida liksom utifrån en

Det finns ett annat område där vi aldrig har upphört att göra jämförelser med utländska länder, och det är jordbruksredskap och -maskiner. Bönderna kände till den österrikiska lien och jämförde den ständigt med våra egna. De kände till den amerikanska McCormick, den kanadensiska Harris, den österrikiska Heydt, etc. När vår industrin går framåt mot en högre nivå blir alla dessa jämförelser återigen helt seriösa, och det uppstår en annan ännu viktigare jämförelse: mellan den amerikanska Ford och vår egen traktor. När en bonde som har köpt ett tröskverk som drivs med hjälp av en häst ser en felaktig järnstång gå sönder inför sina ögon efter två eller tre timmars arbete, så uttrycks hans kommentarer till denna händelse med ord som överskrider alla våra litterära talanger.

Vad gäller arbetarna, så är det inte så mycket intresserade av jämförelsekoeficienter som gäller de produkter som de själv tillverkar som de produkter som de använder som verktyg eller som konsumtionsvaror. De känner mycket väl till kvaliteten på amerikanska och ryska svarvar, verktyg, härdningsprocesser, precisionsverktyg, etc. Vi behöver knappast påpeka att en yrkesutbildad arbetare är mycket känslig för dessa skillnader, och att en av uppgifterna för vårt lands utbildning just består av att förbättra denna känslighet för verktygen inom produktionen.

Det ovan sagda borde räcka för att visa att världsproduktionens jämförelsekoeficienter inte bara är några siffror i vår fantasi, utan en sak av yttersta praktisk vikt, som återspeglar de nya uppgifter som vår ekonomiska utveckling står inför.

Ett sådant system med jämförelsekoeficienter ger oss också ett tvärsnitt av vår nuvarande ekonomi i ljuset från den nivå som världsekonomin har uppnått. En på rätt sätt beräknad genomsnittlig koeficient för vår samlade produktion kommer att visa hur underutvecklad vår produktion är i exakta siffror. Om de mäts med återkommande intervall, så kan siffrorna på antalet varor tillsammans med den ovan nämnda genomsnittskoefficienten ge oss en bild över vad vi har uppnått, och utvecklingstakten inom industrins olika branscher, liksom inom industrin i sin helhet.

En man som kör en vagn beräknar hur långt han har kört med hjälp av ögon och hörsel, medan en bil har en automatisk hastighetsmätare för detta ändamål. I framtiden kommer inte vår industri att tillåtas att fortsätta framåt utan att använda internationell hastighetsmätning, och de uppgifter som vi får med hjälp av dessa mätningar kommer inte bara att ge oss en utgångspunkt för våra viktigaste ekonomiska åtgärder, utan också för många av våra politiska beslut.

Om det stämmer att segern för en samhällsordning beror på att dess inneboende arbetsproduktivitet är överlägsen – och ingen marxist kommer att ifrågasätta detta uttalande – då behöver vi kunna mäta den sovjetiska ekonomins produktion på ett riktigt kvantitativt och kvalitativt sätt, både för våra nuvarande marknadsåtgärder och för att bedöma var i vårt världshistoriska förlopp vi befinner oss.

Kapitel 9. Den ekonomiska utvecklingstaktens materiella begränsningar och dess möjligheter

Åren 1922-24 berodde de allmänna industriella framstegen i vårt land främst på framstegen inom den lätta industrin. Under innevarande ekonomiskt år (1924-25) börjar de industrigrenar som producerar produktionsmedel alltmer att få företräde. Men för närvarande återställs också dessa branscher på grundval av gammalt begynnelsekapital. Redan under nästa budgetår, då det fasta kapital som har övertagits från borgarklassen kommer att användas till 100%, kommer vi att börja förnya vårt begynnelsekapital. Totalt tillhandahåller Gosplan 880 miljoner rubel i kapitalutgifter åt industrin (inklusive elektrifiering), 236 miljoner rubel till transporter, 375 miljoner rubel för bygge av bostäder och andra byggnader och 300 miljoner rubel till jordbruket, totalt nästan 1,8 miljarder rubel, varav mer än 900 miljoner rubel utgör nya investeringar, det vill säga sådan som sörjer för ny

övergripande ekonomisk synvinkel. - Trotskijs anmärkning.

kapitaltillväxt inom hela ekonomin. Denna plan, som ännu bara har skisserats och ingalunda har kontrollerats officiellt, utgör ett jättelikt steg framåt för att fördela landets materiella tillgångar. Hittills har vi jobbat med tillgängligt begynnelsekapital, som vi ibland har kompletterat och förnyat. Från och med nu kommer vi att vara tvungna att skapa vårt eget begynnelsekapital. Däri ligger den avgörande skillnaden mellan den kommande ekonomiska perioden och den som ligger bakom oss.

Ur en enskild administratörs synvinkel (låt oss säga en ledare för en trust) kan det verka som om utvecklingstakten beror på de lån som han kan få från banken. ”Ge mig så eller så många miljoner, så ska jag bygga ett nytt tak, montera nya svarvar, öka produktionen tiofalt, minska tillverkningskostnaderna med hälften, och uppnå europeisk kvalitet inom produktionen” – ofta får vi höra dessa ord. Men faktum är att finansieringen aldrig och ingenstans är den viktigaste faktorn. Den ekonomiska utvecklingstakten beror på de materiella förhållandena inom själva produktionsprocessen. De förklarande anmärkningar från Gosplan som vi redan har citerat passar som en påminnelse av detta faktum. ”Den enda övergripande begränsning som finns för den ekonomiska utvecklingstakten”, kan vi läsa där, ”en begränsning som i sin tur bestämmer alla enskilda begränsande faktorer, är den totala nationella ackumuleringen i materiell form, det vill säga summan av alla nyproducerade varor som överskrider den rena reproduktionens behov, och således utgör en materiell grund för utvidgad reproduktion, för återuppbyggnad.”

Banksedlar, aktier, bankväxlar och andra säkerheter har i sig själva ingen betydelse för att avgöra den ekonomiska utvecklingens volym och takt. De är bara hjälpinstrument för att registrera och fördela materiella värden. Ur privatkapitalistisk – eller all privatekonomisk – synvinkel har dessa kvitton naturligtvis en egen betydelse: de garanterar sina ägare en viss mängd materiella värden. Men ur nationalekonomisk synvinkel, som under våra förhållanden i praktiken sammanfaller med nationens intressen, kan papperssäkerheter som sådana inte ha någon effekt på mängden materiella produkter som hjälper till att utvidga produktionen. Som utgångspunkt måste vi därför ta denna verkliga grund för expansionen. Användandet av många resurser med hjälp av budgeten, bankerna, återuppbyggnadslån, industrifonder, etc, är bara ett sätt att fördela vissa materiella varor mellan ekonomins olika branscher.

Under förkrigsåren växte industrin med i genomsnitt 6 eller 7% per år. Denna siffra kan verka ganska hög, men den är helt obetydlig jämfört med dagens siffra, då industrin växer med 40-50% årligen. Det vore dock ett allvarligt misstag att utan vidare jämföra dessa två tillväxtsiffror med varandra. Före kriget tillväxte industrin främst genom att det byggdes nya fabriker. För närvarande genomförs expansionen i mycket större utsträckning genom att utnyttja gamla, redan tillgängliga fabriker, och genom att använda gammal utrustning. Därav den ovanligt kraftiga tillväxttakten. När återuppbyggnadsperioden tar slut är det följaktligen helt naturligt att tillväxtökningen av nödvändighet kommer att minska. Denna omständighet är av utomordentlig betydelse, ty den avgör till stor del vår ställning i den kapitalistiska världen. Kampen för vår socialistiska ”plats i solen” kommer på ett eller annat sätt med nödvändighet att vara en kamp att uppnå en så hög produktionstillväxt som möjligt. Men grunden och även gränsen för denna tillväxt – det begränsande värdet – är den tillgängliga mängden materiella värden.

Om allt detta stämmer, om återuppbyggnaden lyckats återupprätta de gamla förhållandena mellan jordbruket och industrin i vårt land, mellan inhemska och utländska marknader (export av spannmål och råvaror, import av maskiner och fabriksvaror), är inte det samma sak som att återgå till siffrorna för den ekonomiska expansionen före kriget, och att vi inom ett år eller två skulle minska från den nuvarande höjdpunkten på 40-50% årligen till de 6% före kriget? Det är givetvis omöjligt att just nu ge ett exakt svar på denna fråga. Men vi kan med säkerhet slå fast: med tanke på att det finns en socialistisk stat, nationaliserad industri, och en alltmer stabil reglering av de grundläggande ekono-

miska processerna (inklusive export och import), så kommer vi, även när vi återgår till förhållandena före kriget, att kunna bibehålla en tillväxt som vida överstiger siffrorna före kriget liksom motsvarande genomsnittliga kapitalistiska siffror.

På vilka punkter är vi överlägsna? Vi har redan antytt dem:

1. I vårt land finns inga – eller praktiskt taget inga – snyltande klasser. Före kriget uppgick inte ackumulationen till 6% utan minst dubbelt så mycket. Men bara hälften av de resurser som ackumulerades användes inom produktionen. Den andra halvan slösades bort och förlösades på snyltande. Under förutsättning att de andra nödvändiga villkoren förverkligas kommer därför avskaffandet av monarkin, byråkratin, adeln och borgarklassen att garantera att expansionen ökar från 6 till 12%, eller åtminstone 9-10%.
2. Undanröjandet av privategendomens murar ger vår stat möjlighet att hela tiden kontrollera de nödvändiga resurserna till varje bransch inom ekonomin. De icke produktiva utgifterna för ekonomiska jämförelser, konkurrens och andra överlappande aktiviteter, har minskats betydligt och kommer att minska ännu mer i framtiden. Det är bara tack vare dessa omständigheter som det ha varit möjligt för oss att göra så stora framsteg under de senaste åren utan hjälp från utlandet. Under vår fortsatta utveckling kommer den planerade fördelningen av resurser och krafter att erbjuda oss möjligheter att i ännu mycket högre grad än hittills uppnå högre produktionsresultat jämfört med det kapitalistiska samhället, och använda samma mängd resurser.
3. Införandet av ekonomiska planeringsprinciper inom produktionen (standardisering, företags-specialisering, kombination av företag i en enda produktionsorganisation) utlovar under den närmaste framtiden en avsevärd och dessutom ständigt växande produktionskoefficient.
4. Det kapitalistiska samhället lever och utvecklas i en cykel av periodiskt återkommande välstånd och kriser, en cykel som under efterkrigsperioden har tagit formen av enstaka omvälvningar. Förvisso har inte heller vår ekonomi varit befriad från kriser. Som vi ska se senare kan vi till och med gå så långt som att säga, att de alltmer utbredda relationerna med världsmarknaden utgör en möjlig källa till kriser inom vår ekonomi. Men det finns ingen tvekan om att den allt större vanan vid planerad ekonomisk produktion och reglering i vårt land kommer att kapa topparna på de kriskurvor som uppstår under vår utveckling, och på så sätt garantera en betydande överackumulation.

Detta är våra fyra fördelar, våra starka punkter, såsom de har utvecklats under de senaste åren. När återuppbyggnadsperioden upphör kommer de snarare att öka än minska i betydelse. Sammantaget kommer dessa fyra fördelar, om de används på rätt sätt, att göra det möjligt för oss att inte bara fördubbla vår industriella expansion från de 6% som uppnåddes under perioden före kriget, utan att tredubbla denna siffra och kanske till och med ännu mer.

Men det uttömmar inte frågan. De fördelar hos den socialistiska ekonomin som vi just har räknat upp kommer inte bara att visa sig och ha inflytande på de inhemska ekonomiska processerna, utan kommer också att stärkas ofantligt av de möjligheter som världsmarknaden erbjuder. Hittills har vi bara övervägt den senare utifrån de faror som lurar i den. Men den kapitalistiska världsmarknaden innebär inte bara faror för oss, den erbjuder också stora framtidsutsikter. Den gör det möjligt för oss att skaffa mer och mer tillgång till teknologins landvinningar, och dess mest komplicerade framsteg. När världsmarknaden lägger ett socialistiskt ekonomiskt system till sina andra enheter, så skapar den vissa faror för detta socialistiska system, men ger på samma gång denna socialistiska stat kraftfulla motgifter mot dessa faror, under förutsättning att staten reglerar sina ekonomiska förbindelser rätt. Om vi på rätt sätt utnyttjar världsmarknaden för våra egna mål, så kommer vi att betydligt kunna

påskynda processen att omvandla jämförelsekoeficienterna till socialismens fördel.

Det finns inget tvivel om att vi kommer att gå framåt längs vår väg genom att försiktigt och noggrant pejla varje meter i vår kanal, ty det är första gången som den socialistiska båten navigerar i denna kanal. Men hittills har alla våra pejlingar givit starka indikationer om att kanalen kommer att bli bredare och djupare vartefter vi förflyttar oss framåt.

Kapitel 10. Socialistisk utveckling och världsmarknadens resurser

Ur den nationaliserade ekonomins synvinkel kan pappersvärden i sig själva (till skillnad från inom den privata ekonomin) inte uppmuntra till framsteg inom produktionen, mer än en människas skugga kan öka hennes längd. Men på det världsekonomiska området står frågan helt annorlunda. Amerikanska sedlar kan i sig själva inte skapa en enda traktor, men om den sovjetiska staten har tillräckligt många sådana sedlar, så kommer vi att kunna importera traktorer från USA. Inom det världsekonomiska systemet är Sovjetstaten en – enorm – privat ägare: den exporterar sina varor, importerar utländska varor, behöver krediter, köper utländsk teknisk utrustning, och lockar slutligen till sig utländskt kapital i form av blandföretag och koncessioner.

Vår återuppbyggnad har också återupprättat våra rättigheter på världsmarknaden. Vi får inte för ett ögonblick glömma bort det invecklade system av inbördes förhållanden som före kriget fanns mellan det kapitalistiska Rysslands ekonomi och världskapitalet. Det bör räcka att peka på att nästan två tredjedelar av fabrikernas utrustning importerades från utlandet, och att detta förhållande är praktiskt taget oförändrat. Det innebär att det under de närmaste åren knappast kommer att vara någon ekonomisk fördel för oss att själva tillverka mer än kanske två femtedelar eller högst hälften av våra maskiner. Om vi i ett språng försökte ställa om våra tillgängliga medel till att tillverka nya maskiner, så skulle vi antingen störa de nödvändiga proportionerna mellan ekonomins olika delar och mellan begynnelsekapitalet och det reglerande kapitalet inom samma ekonomiska bransch, eller så skulle vi – om vi behöll dessa proportioner – avsevärt bromsa ekonomins expansionstakt. Men en inbromsning av expansionstakten är mycket farligare för oss än att importera utländska maskiner eller överhuvudtaget nödvändiga utländska varor.

Vi lånar utländsk teknologi, utländska produktionsmetoder. Fler och fler av våra ingenjörer har rest till Europa och USA, och de av dem som har ögon att se med har tagit med sig tillbaka sådant som kan användas för att skynda på våra ekonomiska framsteg. Vi börjar i allt större utsträckning skaffa oss utländska tekniska resurser genom att köpa dem, och genom att sätta våra truster i kontakt med framstående utländska bolag som inom en viss tidsperiod tar på sig att utveckla produktionen av speciella produkter i vårt land.

Det är uppenbart vilken avgörande betydelse utrikeshandeln har för vårt jordbruk. Jordbrukets industrialisering och följaktligen dess kollektivisering, kommer att utvecklas parallellt med att exporten tillväxer. I utbyte mot jordbruksprodukter kommer vi att få jordbruksmaskiner eller maskiner för att tillverka jordbruksmaskiner.

Men vi behöver inte bara maskiner. Varenda utländsk produkt som kan fylla en lucka i vårt ekonomiska system – vare sig det handlar om råvaror, halvprodukter eller konsumtionsvaror – kan under vissa omständigheter påskynda återuppbyggnadstakten och på så sätt underlätta den. Import av lyxartiklar, konsumtionsvaror av snyltande sort, kan givetvis bara bromsa vår utveckling. Å andra sidan kan import av vissa sorters konsumtionsvaror vid rätt tidpunkt – när dessa varor återställer en nödvändig jämvikt på marknaden och fyller igen luckor i arbetarnas eller böndernas budget – bara skynda på vår allmänna ekonomiska utveckling. Utrikeshandeln som sköts av staten kompletterar på ett smidigt sätt den inhemska industrins och handelns verksamhet, och i den äger vi ett kraftfullt

vapen för att påskynda vårt ekonomiska försvar. Det gynnsamma inflytandet från utrikeshandeln kommer naturligtvis att bli allt större ju mer omfattande kreditmöjligheter den får på världsmarknaden.

Vilken betydelse har de utländska lånen för vår ekonomiska dynamik? Kapitalismen ger oss förskott på en ackumulation som inte existerar ännu, som fortfarande återstår att skapa – om ett eller två eller fem år. Grunden för våra framsteg flyttas således bortom ramen för de materiella resurser som vi hittills har ackumulerat. Om vi kan skynda på vår produktionsprocess med hjälp av europeiska tekniska recept, så kommer vi att kunna göra det ännu mer med hjälp av en amerikansk eller europeisk maskin som vi har skaffat på kredit. Den historiska utvecklingens dialektik gör att kapitalismen för en period antar rollen som långgivare till socialismen. Fick inte kapitalismen själv näring från feodalismens bröst? Historiens skulder måste betalas tillbaka.

Koncessionerna måste också ses i detta sammanhang. De innebär att vi utrustas med utländska maskiner och utländska produktionsmetoder, och att vår ekonomi finansieras ur världskapitalets kapitaltillväxt. Inom vissa industribranscher kan – och måste – koncessionerna få en större betydelse. Vi behöver inte påpeka att vår koncessionspolitik måste ha samma begränsningar som det privata kapitalet i allmänhet: staten behåller beslutsmakten i sina händer och är vaksamt på vakt mot att ”koncessionärerna” ska få någon avgörande makt inom den nationella industrin. Men inom dessa gränser har koncessionspolitiken fortfarande ett brett fält att verka inom.

I samband med detta måste vi också överväga systemets ”krona”, nämligen möjliga nationella lån. Sådana lån är den renaste formen av förskott på vår framtida socialistiska ackumulation. Eftersom det guld som vi får som lån är en ”universell ekvivalent”, så kan vi köpa färdiga produkter, råvaror, maskiner eller patent utomlands, och locka till oss de bästa mekanikerna och teknikerna från Europa och USA. Allt detta visar att det är uppenbart att vi i alla ekonomiska frågor, nu mer än någonsin, måste anpassa oss på ett riktigt sätt, det vill säga systematiskt och vetenskapligt. Vilka maskiner ska importeras, till vilka företag och när? Vilka andra varor och i vilken ordning? Hur ska kapitaltillgångarna fördelas mellan de olika industrigrenarna? Till vilka ekonomiska branscher ska vi locka koncessionskapital? I vilken omfattning? För hur länge?

Dessa frågor kan uppenbarligen inte besvaras från dag till dag, genom att känna sig fram, genom att betrakta varje händelse som ett nytt fall. För tillfället är våra ekonomers hjärnor envist och inte utan framgång inriktade på problemet att hitta systematiska metoder för att lösa dessa och andra frågor som är olösligt knutna till dem, i synnerhet när det gäller exporten. Det handlar om att bibehålla det dynamiska förhållandet mellan industrins grundläggande branscher och hela ekonomin, genom att i denna ekvation vid rätt tidpunkt föra in de element inom världsekonomin som kan hjälpa till att skynda på processens dynamik.

När vi löser de olika praktiska frågor som uppstår ur denna situation, och när vi utarbetar våra vittomfattande planer för framtiden – planer som täcker ett år, fem år, eller till och med längre perioder – så kommer användandet av jämförelsecoefficients att utgöra ett ovärderligt och oundgängligt hjälpmedel. Inom de viktiga industribranscher där jämförelsecoefficients ger särskilt ogynnsamma resultat, kommer således behovet att söka hjälp utomlands att framstå särskilt tydligt: att antingen skaffa oss färdiga produkter, patent och recept, nya maskiner, specialister eller koncessioner. Vår utrikeshandelspolitik och koncessionspolitik kan bara få en verkligt stimulerande och systematisk effekt om de grundar sig på ett väl tilltaget system av jämförelsecoefficients inom industrin.

Samma metoder kommer i framtiden att bli grunden för besluten om *förnyelsen av begynnelsekapitalet* och en utvidgning av produktionen. Inom vilka produktionsgrenar måste maskinerna

förnyas? Vilka nya fabriker måste byggas? Det är knappast nödvändigt att säga att våra behov och förväntade behov är större än alla möjligheter att tillfredsställa dem. Hur ska vi då närma oss problemet hur man beslutar i dessa frågor?

Först av allt måste vi bli klara över hur stor del av vår ackumulation som kan användas för att förnya maskinerna i de befintliga företagen och för att skapa nya företag. De mest trängande och akuta behoven kan vi täcka med vår egen ackumulation. Om det skulle visa sig att tillgången till andra källor upphör, så är det helt enkelt den inhemska ackumulationen som får avgöra hur mycket produktionen kan öka.

Men jämsides med detta är det helt nödvändigt att avgöra hur behoven ska prioriteras utifrån den ekonomiska processen i sin helhet. Här kan jämförelsecoefficienterna direkt visa vilka områden inom ekonomin som behöver kapitalinvesteringar först.

I grova drag är detta hur vi ska betrakta övergången till en planerad lösning av de frågor som hänger samman med att förnya och expandera industrins begynnelsekapital. Vi har medvetet utelämnat ett ganska stort antal faktorer som komplicerar bilden.

Kapitel 11. Socialiseringen av produktionsprocessen

En stat som har en nationaliserad industri, monopol över utrikeshandeln, och monopol över det utländska kapitalet till den ena eller andra ekonomiska branschen, kontrollerar genom detta enda faktum en omfattande arsenal av resurser som den kan kombinera för att skynda på sin ekonomiska utveckling. Men även om alla dessa knep härrör ur den socialistiska statens natur, så har de ännu inte någon direkt påverkan på produktionsprocessen. Om vi med andra ord idag hade kunnat behålla alla fabriker i det tillstånd de befann sig i 1913, så skulle nationaliseringen av dem ha givit oss enorma fördelar även om de hade förblivit i samma tillstånd, eftersom nationaliseringen medför att vi kan fördela resurserna på ett planerat och effektivt sätt.

Återuppbyggnadsperiodens ekonomiska framsteg har till mycket stor del uppnåtts tack vare att produktionen har organiserats på ett socialistiskt sätt, det vill säga tack vare att vi har använt planerade eller halvt planerade metoder för att garantera nödvändiga resurser till den nationella ekonomins olika branscher. De möjligheter som uppstår genom kontakterna med världsmarknaden bedöms också främst utifrån produktionens resurser och ännu inte utifrån industrins inhemska organisering.

Men vi får inte för ett ögonblick glömma att socialismens grundläggande fördelar finns just på produktionens område. Hittills har vi bara utnyttjat dessa fördelar i mycket liten utsträckning i vår sovjetiska ekonomi, och det ger mycket goda chanser för att framöver snabba på vår ekonomiska utvecklingstakt. Här måste det första målet vara att verkligen nationalisera det vetenskapligt-tekniska kunnandet och alla industriella uppfinningar, det andra att få till stånd en centraliserad, planerad lösning av industrins energibehov i sin helhet och inom varje enskild ekonomisk bransch, det tredje att standardisera alla produkter, och slutligen på ett konsekvent sätt specialisera fabriker på själva.

I vårt land hindras det intellektuella vetenskapliga och teknologiska arbetet inte längre av privategendomens begränsningar. Enskilda företags organisatoriska eller tekniska framsteg, alla förbättrade kemiska eller andra formler, blir genast alla berörda fabrikers gemensamma egendom. De vetenskapligt-tekniska instituten i vårt land kan testa sina förmodanden och hypoteser i en statlig fabrik. Och omvänt kan vart och ett av dessa företag tack vare instituten alltid utnyttja hela industrins samlade erfarenheter. I vårt land har den vetenskapligt-tekniska uppfinningsrikedomen i princip socialiserats. Men vi har ingalunda helt och hållet befriat oss från de delvis ideologiska och

delvis materiella konservativa hinder, som vi ärvde tillsammans med den nationaliserade egendom som vi tog från kapitalisterna. Vi håller på att lära oss hur vi i större omfattning ska tillämpa de möjligheter som uppstår genom att vi har nationaliserat den vetenskapligt-tekniska sinnrikheten och uppfinningarna. På så sätt kommer vi under de närmaste åren att få ett oräkneligt antal fördelar. Totalt sett kommer dessa fördelar att leda till ett för oss ovärderligt resultat: att vår utvecklingstakt påskyndas.

En annan källa till stora ekonomiska besparingar, och följaktligen en förbättrad arbetsproduktivitet, är ett välfungerande energisystem. Varenda industribransch, vartenda företag, ja faktiskt mänsklighetens hela materiella verksamhet, behöver energi, och det innebär att energi kan ses som en mer eller mindre gemensam faktor för alla industrigrenar. Det är uppenbart vilka enorma besparingar man skulle uppnå om vi kunde göra energikällorna ”opersonliga”, det vill säga skilja dem från de enskilda företagen vars enda samband med dem var privategendomen och inte teknisk eller ekonomisk ändamålsenlighet. Den planerade elektrifieringen är bara en del av hela programmet för att rationalisera uppvärmning och energi. Om inte detta program genomförs så förvägras nationaliseringen av produktionsmedlen sina allra viktigaste resultat. Organisatoriskt är företagen som privategendom, som i vårt land har avskaffats som juridisk institution, och tekniskt sett utgör de isolerade mikrokosmos. Vår nuvarande uppgift består av att få principen om nationalisering att genomsyra produktionsprocessen och dess materiella och tekniska villkor. Det är viktigt att verkligen nationalisera energiresurserna. Det gäller inte bara de redan befintliga kraftverken, utan i ännu större utsträckning de som återstår att bygga. Vi har redan från början byggt kraftverket i Dnjeprdalen (som är tänkt som en kombination av ett enormt kraftverk och ett stort antal användare inom industrin och på transportområdet) utifrån socialistiska principer. Framtiden tillhör liknande projekt som har planerats utifrån samma syften.

En annan hävstång för industrins utveckling är att standardisera varorna. Denna standardisering rör inte bara tändstickor, tegelstenar och textilier, utan också de mest invecklade maskiner. Vi måste sätta stopp för köparnas godtyckliga krav, som inte är ett uttryck för deras behov utan för deras hjälplöshet. Idag måste varje köpare improvisera och famla sig fram istället för att ha tillgång till färdiga exempel som på bästa sätt representerar deras behov, och är resultatet av vetenskapliga undersökningar. Standardiseringen måste begränsa antalet varusorter till ett minimum, genom att bara anpassa dem till den speciella ekonomiska branschens säregenheter eller till de speciella behoven inom en viss produktionsgren.

Standardisering är att tillämpa socialiseringen på produktionens tekniska sida. Vi har sett hur de ledande kapitalistiska ländernas teknologi på detta område har sprängt privategendomens skal, och slagit in på en väg vars själva väsen är ett förnekande av principen om konkurrens, ”fritt arbete” och allt som är därmed sammanhängande.

USA har gjort oerhörda framsteg i fråga om att minska produktionskostnaderna genom att standardisera sorter och kvaliteter och utarbeta vetenskapligt-tekniska produktionsnormer. Tillsammans med intresserade producenter och konsumenter har Standardiseringsbyrån (avdelningen för förenklad tillämpning) genomfört undersökningar om dussintals stora och små objekt. Resultatet har blivit: 500 sorters filar istället för 2.300, 70 sorters kablar istället för 650, 3 sorters tegelstenar istället för 119, 76 sorters plogar istället för 312, 29 sorters symaskiner istället för nästan 800, och 45 sorters pennknivar istället för 300.

Standardiseringen tar emot det nyfödda barnet med öppna armar: förenklingar av barnvagnen leder till en besparing av 1.700 ton järn och 35 ton bly. Standardiseringen överger inte patienterna under deras plågor: där det tidigare fanns 40 sorters sjukhussängar finns det nu bara en. Till och med begravningsentreprenörernas konst har standardiserats: koppar, brons, ull och silke har tagits bort ur

produktionen av kistor. Besparingarna på döda, som alltså också utsätts för standardisering, uppgår årligen till tusentals ton metall och kol, och hundratusentals meter virke.

Trots kapitalismens villkor har teknologin lett till standardisering. Socialismen kräver högljutt standardisering och ger mycket större möjligheter för det. Hittills har vi knappt tagit itu med denna uppgift. Framstegen i vår produktion har nu skapat de nödvändiga materiella förutsättningarna för standardisering. Allt förnyande av begynnelsekapitalet måste gå i riktning mot standardisering. Antalet varusorter måste bli betydligt färre än antalet sorter i USA.

Standardiseringen gör det inte bara möjligt att öka specialiseringen inom företagen, utan förutsätter till och med en sådan större specialisering. Vi går från fabriker där *allt* produceras på ett eller annat sätt till fabriker där *något* produceras helt perfekt.

Men till vår stora skam måste vi medge att vi till och med nu, under vår socialistiska ekonomis nionde år, ganska ofta får höra företagsledare, och till och med ingenjörer, klaga på att specialiseringen av produktionen förstör ”andan”, klipper vingarna av kreativiteten, gör arbetet i fabrikena enformigt, ”tråkigt” och liknande.

Dessa gnälliga och helt igenom reaktionära uppfattningar påminner med eftertryck om de gamla tolstojanska populistiska avhandlingarna om hemindustrins fördelar gentemot fabriksindustrierna. Det mest majestätiska problem ett samhälle kan stå inför är att omvandla hela industrin till en sluten, automatiskt fungerande mekanism. Det öppnar ett obegränsat arbetsområde för de tekniska, organisatoriska och ekonomiska skapande krafterna. Men denna uppgift går bara att lösa genom att allt djärvare och alltmer enträget driva specialiseringen av industrin, automatiseringen av produktionen och en alltmer fullständig sammanslutning av de specialiserade produktionsjättarna i en enda produktionskedja.

I dessa avseenden är de utländska laboratoriernas prestationer, de utländska kraftverkens kapacitet, utbredningen av standardiseringsarbetet i USA, och de amerikanska företagens framsteg i fråga om specialisering, ännu betydligt överlägset våra inledande små försök. Men de villkor som våra nationaliserade egendomsförhållanden gör det mycket lättare för oss att uppnå detta mål än vad förhållandena i de kapitalistiska länderna gör, och vart efter vi går vidare kommer denna fördel att bli alltmer segerrikt uppenbar. Till syvende och sist handlar det om att bedöma alla möjligheter och utnyttja alla resurser. Resultatet kommer inte att dröja, och då blir det dags att föra dem till protokollet.

Kapitel 12. Kriser och andra faror på världsmarknaden

När våra kontakter med världsmarknaden fortfarande var obetydliga, så påverkade kapitalismens svängningar oss inte så mycket via utbytet av varor som via politiken, och ibland gjorde de våra förhållanden till den kapitalistiska världen sämre medan de andra gånger gjorde dem sämre. Under dessa omständigheter har vi blivit vana att betrakta vår ekonomi som om den är helt oberoende av de ekonomiska processer som äger rum i den kapitalistiska världen. Även sedan vi har återupprättat vår marknad och därmed marknadssvängningarna, försäljningskriserna etc, så har vi fortsatt att bedöma dessa fenomen helt oberoende från kapitalismens dynamik i Europa eller USA. Vi hade rätt i så måtto som vårt återuppbyggnadsarbete ägde rum inom ramen för en nästan helt isolerad ekonomi. Men i och med den snabba ökningen av exporten och importen så har denna situation förändrats helt och hållet. Vi är på väg att bli en del av världsmarknaden – förvisso en väldigt speciell del, men icke desto mindre en del – och det innebär att när någon av dess allmänna faktorer förändras åt ena eller andra hållet så måste det också få effekter på vår ekonomi. Det nuvarande ekonomiska stadiet uttrycks allra klarast på det sätt på vilket marknaden verkar. Vi är både köpare

och säljare på samma världsmarknad. Bara detta faktum utsätter oss i viss utsträckning för handelns och industrins upp- och nedgångar på världsmarknaden.

Vad denna situation innebär blir klarare om vi gör en jämförelse för att karakterisera de nya element som det handlar om. Varje större ekonomisk omvälvning har tvingat den allmänna opinionen i vårt land att intensivt sätta sig in i frågan om och i vilken omfattning kriser är oundvikliga hos oss, etc. I och med vår ekonomiska situation brukade vi i dessa frågor inte gå utöver ramen för en nästan helt isolerad ekonomi. Vi ställde principen om ekonomisk planering, vars ekonomiska grund utgörs av den nationaliserade industrin, mot marknadens grundläggande princip, vars ekonomiska grundval utgörs av byarna. Kombinationen av en bestämd plan med naturens krafter är så mycket svårare för oss, eftersom den ekonomiska elementära kraften är beroende av naturkrafterna. Av nödvändighet uppstod följande framtidsutsikt: de ekonomiska planeringsprinciperna kommer att göra framsteg i samma mån som industrin utvecklas, som dess inflytande över jordbruket utvecklas, som industrialiseringen utvecklas, som kooperativen utvecklas på landsbygden, etc. Oavsett hur man bedömde hur fort denna process skulle gå så tänkte vi oss den som en uppåtstigande process. Men även här går vägen i sicksack och vi har kommit till en ny *sväng*. Den är allra tydligast inom spannmålsexporten.

Vi är här inte bara intresserade av skördarna utan också hur dessa skördar realiseras, inte bara på vår egen marknad utan också på den europeiska marknaden. Spannmålsexporten till Europa är beroende av Europas köpkraft, och de industrialiserade ländernas köpkraft (det är naturligtvis de industrialiserade länderna som köper spannmål) är i sin tur beroende av den ekonomiska situationen. När det är kris inom handeln och industrin så kommer Europa att importera mycket mindre spannmål från oss, och mycket mindre virke, lin, pälsvaror, olja, etc. än under perioder av industriellt uppsving. Vår minskade export kommer med nödvändighet att följas av en minskad import. Om vi inte kan exportera tillräckligt mycket industriella råvaror så kommer vi inte heller att kunna importera nödvändiga maskiner, bomull, etc. Om böndernas köpkraft, som en konsekvens av ett otillräckligt realiserande av våra exportlager, skulle visa sig vara lägre än vad vi har förutsett, så kan det leda till en överproduktionskris. I det motsatta fallet – där vi drabbas av en varubrist – så skulle vi, om vår export minskar, berövas möjligheten att avhjälpa denna brist genom att importera färdiga produkter, nödvändiga maskiner och råvaror (som vi redan nämnt till exempel bomull). Med andra ord kan en handels- och industriell kris i Europa, och ännu värre en allmän sådan kris, ge upphov till en våg av kriser i alla länder. I händelse av ett betydande uppsving inom Europas handel och industri kommer å andra sidan efterfrågan på virke och lin, råvaror till industrin, med nödvändighet att öka. På samma sätt kommer efterfrågan på spannmål att öka, eftersom befolkningen i Europa kan konsumera mycket större mängd av det när de ekonomiska villkoren är goda. På detta sätt kommer ett uppsving inom handeln och industrin i Europa att stimulera utvecklingen av vår handel, vår industri och vårt jordbruk genom att underlätta vår omsättning av exportprodukter. Vårt tidigare oberoende av världsmarknadens svängningar är på väg att försvinna. Vår ekonomis alla grundläggande processer blir inte bara sammanknutna med motsvarande processer som råder på världsmarknaden, utan underkastas i viss mån också de lagar som styr den kapitalistiska utvecklingen, inklusive förändringarna av de ekonomiska förhållandena. Det uppstår en situation där vi, som affärsenhet, inom vissa gränser är intresserade av att förhållandena i de kapitalistiska länderna förbättras, och där vi å andra sidan kan drabbas av vissa nackdelar på grund av att dessa förhållanden försämras.

Denna omständighet, som vid en första anblick kan verka något överraskande, är bara ett mer tydligt uttryck för den motsättning som fanns inneboende i den så kallade NEP:s själva natur, och som vi redan har nämnt i samband med den isolerade nationella ekonomins mer begränsade gränser. Vår nuvarande samhällsordning är inte bara grundad på socialismens kamp mot kapitalismen, utan inom vissa gränser också på ett samarbete mellan socialism och kapitalism. För att utveckla våra produktivkrafter tillåter vi inte bara en sorts privatkapitalistisk handel, utan uppmuntrar den och befrämjar

den till och med – även det inom vissa gränser! – i form av koncessioner och uthyrning av fabriker. Vi är mycket intresserade av att utveckla vår bondeekonomi, trots att den för närvarande är nästan uteslutande av privat varukaraktär, och trots att tillväxten av den inte bara gynnar vår socialistiska utveckling utan även de kapitalistiska tendenserna hos denna utveckling. Faran med denna samexistens och detta samarbete mellan två ekonomiska system – kapitalismen och socialismen (där det senare tillämpar metoder från det förra) – är möjligheten att de kapitalistiska krafterna besegrar oss.

Men denna fara existerade redan inom ramen för den ”isolerade” ekonomin,^{*} om än i mindre skala. Innebörden i Gosplans kontrollciffror är just att dessa siffror, som vi visade i våra första kapitel, utom all diskussion visar att de socialistiska tendenserna, tack vare produktivkrafternas allmänna framsteg, dominerar över de kapitalistiska tendenserna. Om vi hade för avsikt att (eller snarare om vi kunde) förbli en ekonomiskt isolerad stat för evigt, så skulle vi i princip kunna anse att frågan är löst. Då skulle vi bara hotas på det politiska området, eller om vår isolering bröts av ett militärt inträngande utifrån. Men när vi nu ekonomiskt sett har trätt in på den globala arbetsdelningens område, och därmed underkastas de lagar som kontrollerar världsmarknaden, så får samarbetet och kampen mellan de kapitalistiska och socialistiska tendenserna en avsevärt större omfattning, som drar med sig allt större vedermödor.

Det finns därför en djupgående och mycket naturlig parallell mellan de frågor som vi ställdes inför i vår inhemska ekonomi när NEP först infördes, och de som nu uppstår i och med våra närmare förbindelser med världsmarknadssystemet. Men parallellen är inte perfekt. Samarbetet och kampen mellan de kapitalistiska och socialistiska tendenserna på sovjetiskt territorium pågår under den proletära statens vakande öga. Även om den statliga makten inte är allsmäktig i ekonomiska frågor, så är statens ekonomiska makt icke desto mindre enorm när den medvetet stöder en historisk utvecklings progressiva tendenser. Samtidigt som arbetarstaten går med på att de kapitalistiska tendenserna existerar, så kan den i viss mån hålla dem i schack genom att gynna och uppmuntra de socialistiska tendenserna. De verktyg som den kan använda för detta är: det nationella budgetsystemet och allmänt administrativa åtgärder; inhemsk och utrikeshandel; statlig uppmuntran av konsumenternas kooperativa rörelser; en koncessionspolitik som strikt har anpassats till nationella behov. Kort sagt: *ett smidigt socialistiskt protektionistiskt system*. Dessa åtgärder förutsätter en proletär diktatur, och de begränsas således till diktaturens territorium. I de länder som vi i allt större utsträckning inleder handelsförbindelser med härskar ett rakt motsatt system: kapitalistisk protektionism i ordets vidaste betydelse. Här ligger skillnaden. På sovjetiskt territorium kämpar den socialistiska ekonomin med den kapitalistiska ekonomin, men den har arbetarstaten på sin sida! På världsmarknadens territorium ställs socialismen mot kapitalismen, och där skyddas den senare av den imperialistiska staten. Här kämpar inte bara ekonomi mot ekonomi, utan politiken kämpar också mot politiken. Monopolet över utrikeshandeln och koncessionspolitiken är kraftfulla vapen i arbetarstatens ekonomiska politik. Om den socialistiska statens lagar och metoder alltså inte kan påtvingas världsmarknaden, så beror ändå den socialistiska ekonomins relationer till världsmarknaden icke desto mindre i stor utsträckning på arbetarstatens vilja. Som vi redan har påpekat kommer följaktligen ett riktigt tillämpat utrikeshandelssystem att vara ytterst viktigt, och arbetarstatens koncessionspolitik kommer i anknytning till detta att bli ännu viktigare.

Vi kan givetvis inte uttömma detta ämne här. Vår nuvarande uppgift är bara att ställa frågan, som kan delas upp i två delar: (1) Med hjälp av vilka metoder och i vilken utsträckning kommer arbetarstatens planering och vägledning att kunna skydda vår ekonomi mot den kapitalistiska marknadens inflytande och svängningar, och (2) i vilken omfattning och med hjälp av vilka metoder kan arbetarstaten skydda den framtida utvecklingen av vår ekonomis socialistiska tendenser mot världsmarkna-

* Vi behöver väl inte påpeka att vår ekonomi aldrig var helt isolerad, och att vi bara ställer rena ekonomiska typer mot varandra för att förenkla det hela – Trotskijs anmärkning.

dens kapitalistiska fallgropar?

Dessa frågor stod vi också inför inom den ”isolerade” ekonomins ramar. Men på världsmarknadens större arena får de en ny och ökad betydelse. På båda områdena får inslaget av planering i ekonomin nu en ojämförligt mycket större betydelse än under den föregående perioden. Om vi kämpade mot marknaden ensamma så skulle den otvivelaktigt underkasta oss sin makt, ty världsmarknaden är starkare än oss. Den skulle försvaga oss med sina häftiga ekonomiska svängningar, och när den väl hade försvagat så skulle den betvinga oss med sina massvarors kvantitativa och kvalitativa överlägsenhet.

Vi vet att ett vanligt kapitalistiskt företag har stora besvär att skydda sig mot inflytandet från de häftiga svängningarna i tillgång och efterfrågan. Till och med ett storföretag som praktiskt taget har monopol försöker inte i varje ögonblick att fullständigt fylla marknaden med sina produkter. I perioder av uttalat välstånd tolererar storföretag ganska ofta att det existerar företag utanför sig själva, och de låter dessa täcka den överskjutande efterfrågan för att på så sätt befria sig från behovet att göra riskfyllda investeringar av nytt kapital. Dessa företag utanför storföretagen faller sedan offer för den efterföljande krisen, varefter de ofta köps upp av storföretagen för en spottstyver. Vid nästa uppsving har storföretaget nu ännu större produktivkrafter. När efterfrågan ännu en gång blir större än deras produktion utnyttjar de återigen samma spel. De kapitalistiska storföretagen försöker alltså bara täcka en absolut garanterad efterfrågan, och bara expandera när efterfrågan garanterat ökar, och så långt det är möjligt lägga de risker som hänger samman med de ekonomiska förhållandenas svängningar på svagare och tillfälliga organisationer, som så att säga spelar rollen av reservarmé inom produktionen. Dessa huvuddrag följs naturligtvis inte i varje fall och överallt, men är ändå en typisk process som kan fungera som illustration av hur vi tänker.

Den socialistiska industrin är ”storföretagens storföretag”. Denna jättelika produktionsapparat kan ännu mindre än ett speciellt kapitalistiskt storföretag kosta på sig att försöka följa marknadens alla svängningar. Den statliga industrin måste försöka täcka den efterfrågan som är garanterad på basis av hela den föregående utvecklingen, och så långt som möjligt använda den privata kapitalistiska reservarmén för att täcka en tillfälligt ökad efterfrågan, som kan följas av en ny minskning av marknaden. Vår inhemska privata industri, inklusive koncessionsföretagen, och världsmarknadens totala antal varor fyller denna funktion som reservarmé. Det var detta vi tänkte på när vi tidigare talade om det inhemska handelssystemets och koncessionspolitikens betydelse som regulatorer.

Staten importerar de produktionsverktyg, råvaror, konsumtionsvaror, som är absolut nödvändiga för att bibehålla, förbättra och på ett planerat sätt utvidga produktionsprocessen. Om vi på ett mycket förenklat sätt skulle beskriva de ytterst komplicerade ömsesidiga förhållandena, så skulle frågan se ut så här. Under uppsvingsperioder för utrikeshandeln och världens industri kommer vår export att öka ännu mer, men befolkningens köpkraft kommer också att öka. Om vår industri omedelbart skulle förbruka alla sina ekonomiska tillgångar för att importera maskiner och råvaror för att utvidga de berörda industrierna, så är det därför uppenbart att nästa världskris, som skulle medföra en minskning av våra ekonomiska resurser, skulle döma de industrigrenar som hade vågat sig alltför långt – och samtidigt i viss mån *hela* vår industri – till en kris. I viss utsträckning är sådana fenomen naturligtvis oundvikliga. Bondeekonomin å ena sidan och världsmarknaden å den andra – detta är de två källor som ger upphov till de svängningar som skapar kriser. Men knepet med den ekonomiska politiken är att bara täcka en garanterad del av den kraftigt ökade inhemska efterfrågan med statlig produktion, och å andra sidan täcka en tillfälligt ökad efterfrågan genom att vid en lämplig tidpunkt importera färdiga produkter och involvera det privata kapitalet. Under dessa omständigheter kan inte en tillfällig nedgång av förhållandena i världen få särskilt stor inverkan på vår nationaliserade industri.

Bondeekonomin utgör en ytterst viktig – i vissa fall till och med avgörande – faktor för hela detta reglerande arbete. Bara detta enda faktum visar hur stor vikt vi fäster vid organisationsformer som kooperativ och en smidig statlig handelsapparat, om den isolerade ekonomin med småbönder skulle fortsätta. Dessa organisationer kommer att göra det möjligt att beräkna och förutsäga svängningarna i tillgång och efterfrågan på varor i byarna.

Men drar inte vårt ”inväxande” i världsmarknaden med sig ännu större faror? Hotas vi inte i händelse av krig eller blockad att avskäras från många livsviktiga tillgångar? Vi får inte glömma att den kapitalistiska världen är vår dödsfiende, etc, etc. Dessa tankar plågar mångas hjärnor. Bland de som är ansvariga för produktionen kan man återfinna många omedvetna eller bara halvt medvetna anhängare till en ”isolerad” ekonomi. Vi måste också ägna några ord åt denna fråga. Givetvis innebär både lånen och koncessionerna, liksom vårt allt större beroende av export och import, vissa faror. Av detta följer att vi inte får överdriva åt något håll. Men det finns också en motsatt och ingalunda mindre fara. Den består av att försena vår ekonomiska utveckling, bromsa hur fort den går framåt. Denna fara är inte mindre än att aktivt utnyttja alla de möjligheter som finns i förbindelser med världen. Men vi är inte fria vid valet av tempo eftersom vi lever och växer under trycket från världsekonomin!

Argumentet om farorna med krig och blockad efter att vi har ”vuxit in” i världsmarknaden kanske kan förefalla något långsökt och abstrakt. Ty när vi blir starkare ekonomiskt så stärker alla former av internationellt utbyte oss också för en möjlig blockad eller krig. Utan tvivel vill våra fiender fortfarande sätta oss på prov. Men å ena sidan, ju mer varierade våra internationella ekonomiska förbindelser blir, desto svårare kommer det att bli för våra fiender att störa dessa förbindelser. Och om det å andra sidan ändå skulle gå så långt, så kommer vi att kunna göra mycket bättre ifrån oss än efter en isolerad och därmed försenad utveckling.

I anslutning till detta kan vi lära oss en del från de borgerliga ländernas historiska utveckling. I slutet av 1800-talet och början av det nuvarande seklet utvecklade Tyskland en mäktig industri med vars stöd landet blev en av de mest aktiva krafterna i världsekonomin. Den tyska omsättningen inom utrikeshandeln och kontakterna med utländska marknader, inklusive de bortom Atlanten, utvecklades på kort tid mycket snabbt. Kriget slet av alla dessa förbindelser. På grund av Tysklands geografiska läge stängdes landet inne ekonomiskt från krigets första dag. Inte desto mindre blev världen vittne till vilken fantastisk överlevnadsförmåga och uthållighet som detta högindustrialiserade land hade. Den föregående kampen om marknaderna hade givit Tyskland en utomordentligt smidig produktionsapparat, som Tyskland under hela kriget förmådde utnyttja på sin begränsade nationella bas.

Vi har inte råd att bortse från den globala arbetsdelningen. Det enda sättet att skynda på vår egen utveckling på alla områden är genom att på ett lämpligt sätt utnyttja de medel som uppstår ur den.

Avslutning

Under hela min framställning har jag hållit mig till den ekonomiska processens grundvalar och dess så att säga logiska utveckling. Jag har medvetet undvikit nästan alla andra faktorer, som inte bara påverkar den ekonomiska utvecklingen utan också kan ge den en helt annan riktning. Ur metodologisk synvinkel är en sådan ensidig ekonomisk analys helt berättigad och nödvändig, för att få en överblick över en ytterst komplicerad process som sträcker sig över ett stort antal år. Så långt det är möjligt måste man i varje enskilt fall hitta en praktisk lösning för stunden, genom att överväga *alla* faktorer som de för närvarande står bredvid varandra. Men för att få en allmän överblick över den långsiktiga ekonomiska utvecklingen måste man avlägsna ”överbyggnadens” faktorer, i synnerhet den politiska faktorn. Ett krig, till exempel, kan få en avgörande inverkan på vår utveckling i en

riktning, medan en segerrik europeisk revolution skulle tendera att påverka den i motsatt riktning. Och det gäller inte bara utifrån kommande händelser. Våra inhemska ekonomiska processer skapar en komplicerad politisk återspeglning, som i sin tur kan utvecklas till en mycket viktig faktor. Den ekonomiska skiktningen i byarna – som vi redan har visat ingalunda innebär några direkta *ekonomiska* risker, det vill säga risken för en snabb tillväxt av de kapitalistiska tendenserna på de socialistiska tendensernas bekostnad – kan under vissa omständigheter icke desto mindre ge upphov till *politiska* tendenser som kan ha en ogynnsam effekt på den socialistiska utvecklingen.

Inhemska såväl som internationella politiska förhållanden utgör en komplicerad kedja av frågor, som var och en måste bedömas enskilt – givetvis i nära anknytning till den ekonomiska situationen. En sådan analys var inte avgörande för denna bok. En överblick över de grundläggande utvecklingstendenserna inom den ekonomiska basen är naturligtvis inte ämnad att ge en perfekt förklaring av alla förändringar inom den politiska överbyggnaden, som har sin egen inre logik liksom sina egna uppgifter och svårigheter. En övergripande ekonomisk inriktning kommer inte att kunna ersätta en politisk inriktning, utan kommer bara att underlätta den.

Under loppet av vår analys har vi därför helt och hållet bortsett från frågan om hur länge den kapitalistiska samhällsordningen kan tänkas bestå, de förändringar som den kommer att stöta på, och vilken riktning dess utveckling har. På detta område är det möjligt med en rad olika varianter, och även om vi inte har för avsikt att diskutera dem på dessa avslutande rader, så ska vi ändå skissera dem i grova drag. Kanske vi kommer att få tillfälle att beröra denna fråga igen i en senare bok.

Den allra enklaste lösningen på frågan om socialismens seger vore om den proletära revolutionen skulle utvecklas i Europa under de närmaste åren. Denna "variant" är ingalunda den mest troliga. Men utifrån de socialistiska framtidsutsikternas synvinkel skulle inte denna situation utgöra något problem för oss. Det är uppenbart att ett sammansmältning mellan Sovjetunionens ekonomi och ett sovjetiskt Europas ekonomi på ett framgångsrikt sätt skulle lösa frågan om den socialistiska och kapitalistiska produktionens jämförelsecoefficienter, oavsett hur mycket motstånd USA skulle göra. Och det är tveksamt om detta motstånd skulle bli särskilt långvarigt.

Om vi tillfälligt skulle anta att den omgivande kapitalistiska världen skulle leva vidare under ett antal årtionden, så blir frågan ytterst komplicerad. Men ett sådant antagande vore i sig själv helt meningslöst om vi inte gör det mer konkret med hjälp av ett antal andra antaganden. Vad skulle under denna variant hända med det europeiska proletariatet, och naturligtvis det amerikanska proletariatet? Vad kommer kapitalets produktivkrafter att bestå av? Om de årtionden vi förutsätter skulle bli årtionden av stormande upp- och nedgångar, grymma inbördeskrig, ekonomisk stagnation eller till och med förfall, det vill säga en utdragen förlossning som föregår socialismens födelse, då är det uppenbart att vår ekonomi under denna övergångsperiod skulle få en dominerande styrka, om bara på grund av att våra ekonomiska grundvalar är ojämförligt mycket mer stabila.

Men om vi antar att det under loppet av de närmaste decennierna skulle uppstå en ny dynamisk jämvikt på världsmarknaden, låt oss säga den sorts utvidgade reproduktion som rådde under perioden 1871 till 1914, så blir frågan en helt annan. En sådan "jämvikt" vore detsamma som en ny utveckling av produktivkrafterna. Ty den relativa "kärlek till lugn och ro" som borgarklassen och proletariatet uppvisade under perioden innan [första] världskriget, och de socialistiska partiernas och fackföreningarnas opportunistiska anpassning, var bara möjliga tack vare industrins enorma uppsving. Det är helt uppenbart att det osannolika kommer att bli sant om det omöjliga blir möjligt. Om världskapitalismen, och mer specifikt det europeiska kapitalet, skulle hitta en ny dynamisk jämvikt (inte för sina instabila regeringskombinationer utan för sina produktivkrafter), om den kapitalistiska produktionen under de närmaste åren eller decennierna skulle uppleva en ny stor pånyttfödelse, så skulle det försätta oss, den socialistiska staten, i den märkliga situationen att vi – trots att vi redan är

på väg att byta från ett långsamt godståg till ett snabbare persontåg – skulle bli tvungna att försöka hinna ikapp ett första klassens expresståg. För att framställa frågan ännu enklare, så skulle det innebära att vi har gjort en grundläggande historisk felbedömning. Det skulle betyda att kapitalismen ännu inte har fullgjort sitt historiska ”uppdrag”, och att den imperialistiska period som nu utvecklas inför våra ögon inte utgör en period av kapitalistiskt förfall, dess dödskamp, utan istället en nödvändig förutsättning för en ny blomstringsperiod.

Det är uppenbart att om det sker en ny kapitalistisk pånyttfödelse i Europa och hela världen, som möjligen varar under många år, så skulle socialismen i ett underutvecklat land stå öga mot öga med enorma faror. Vilken karaktär skulle dessa faror ha? Det kan handla om ett nytt krig, ett krig som det europeiska proletariet, återigen ”lugnat” av gynnsamma omständigheter, än en gång skulle misslyckas att förhindra, och under vilket vår fiende skulle vara oerhört tekniskt överlägset. Eller så kan de ta formen av att vi översvämmas av kapitalistiska varor som tillverkas mycket bättre och billigare än våra egna varor, vilket skulle kunna krossa vårt utrikeshandelsmonopol, och tillsammans med det andra av den socialistiska ekonomins grundvalar. I grund och botten är det en oviktig fråga. Men för alla marxister är det helt uppenbart att socialismen i ett underutvecklat land skulle bli hårt pressat om kapitalismen återigen skulle få möjlighet att inte bara vila sig, utan under en lång period också utveckla produktivkrafterna i de mest utvecklade länderna.

Men de skäl som kan anföras för denna andra variant är ingalunda seriösa, och det vore därför idiotiskt att utveckla ett för den kapitalistiska världen ytterst gynnsamt perspektiv, och sedan göra sitt yttersta för att komma på metoder för att motverka denna påhittade situation. För närvarande innehåller det europeiska ekonomiska systemet och det världsekonomiska systemet så många motsättningar – som långtifrån att gynna dess utveckling hela tiden undergräver den – att historien under de kommande åren kommer att ge oss tillräckliga möjligheter att uppnå en snabbare tillväxttakt, under förutsättning att vi utnyttjar alla resurser hos vårt eget ekonomiska system och det världsekonomiska systemet. Det är onödigt att påpeka att det är vårt mål. Jämsides med detta kommer den europeiska utvecklingen under tiden att förflytta den *politiska* maktens ”koefficient” i det revolutionära proletariets riktning, om än med dröjsmål och mindre avvikelser. Allmänt sett måste vi anta att den historiska balansräkningen kommer att visa sig vara mer än gynnsam för oss.

(Översättning från engelska: Göran Källqvist.)

inklusive import:																	
Jordbruk.....	4795	3002	3828			5092	6171	63	80							128	121
Industri.....	7721	4644	5839			8821	10015	60	76							126	114
Totalt för varor.....	21516	7646	9667			13913	16186	61	77							126	110
III. Utrikeshandel (till Europa)																	
<i>Export</i>																	
Jordbruk.....	927	204	559			354	950	22	60							274	268
Industri.....	378	66	121			108	150	17	32							183	139
Total export.....	1305	270	680			462	1100	21	52							252	238
<i>Import</i>																	
Jordbruk.....	297	145	189			255	475	49	64							130	186
Industri.....	710	194	329			341	475	27	46							170	139
Total import.....	1007	339	518			596	950	34	51							153	159
IV. Sparade pengar																	
I början av året.....	2041	379	693	379	693	623	1157	19	34	19	34					183	183
I slutet av året.....	2076	693	1261	693	1261	1157	1973	33	61	33	61					182	182
Genomsnitt för året.....	2058	496	950	496	950	890	1565	24	46	24	46					192	192
V. Den statliga planeringskommissionens partiprisindex																	
<i>Pris på jordbruksprodukter</i>																	
I början av året.....	1,000			0,83	0,93	1,359	1,524		83	93						140	112
I slutet av året.....	1,000			0,93	0,93	1,576	1,460		93	93						111	100
Genomsnitt för året.....	1			0,94	0,95	1,69	1,57		94	95						119	101
<i>Pris på industriprodukter</i>																	
I början av året.....	1,000			1,21	1,08	1,984	1,778		121	108						113	89
I slutet av året.....	1,000			1,07	1,07	1,809	1,678		107	107						90	100
Genomsnitt för året.....	1,000			1,06	1,05	1,905	1,733		106	105						83	99
<i>Allmänt prisindex</i>																	
I början av året.....	1,000			1,00	1,00	1,642	1,646		100	100						100	100
I slutet av året.....	1,000			1,00	1,00	1,689	1,565		100	100						100	100

Genomsnitt för året.....	1,000			1,00	1,00	1,796	1,647			100	100			100	100	106	92
Totalt för inhemska varor..	1,000			1,00	1,00	1,822	1,665			100	100				100		91
Totalt för varor, inklusive import.....	1,000					1,820	1,674			100	100						92
VI. Banktillgångar																	
I början av året.....	3844	337	640	337	640	554	1067	9	17	9	17		190		190		193
I slutet av året.....	4214	640	1534	640	1534	1067	2400	15	36	15	36		240		240		225
Genomsnitt för året.....	3965	452	1052	452	1052	811	1733	11	27	11	27		233		233		214
VII. Lån och diskonteringar, inklusive långsiktiga krediter																	
I början av året.....	4400	572	1139	572	1139	940	1900	13	26	13	26		199		199		202
I slutet av året.....	4800	1139	2428	1139	2428	1900	3800	24	51	24	51		213		213		200
Genomsnitt för året.....	4500	791	1730	791	1730	1420	2850	18	38	18	38		219		148		201
VIII. Budget*	2919	1392	2064	1392	2064	2500	3400	48	71	48	71		148		148		136

* Förutom följande: Överföringar till lokala budgetar, kostnader för utgivning av nya mynt, de bondelån som kom in till statskassan via betalning av skatter.

Tabell 2

Arbetarnas månadslöner inom storindustrin

Industribranscher	(Nominell) lön i rubel (från och med 1923-24 i guldrubel)				Samma siffror i procent av föregående år		
	1913	1923-24	1924-25		1924-25	1925-26	
			Hela året	2:a halv-året			
1. Gruvor	33,0	32,8	36,8	38,7	45,1*	112,2	122,5
inklusive:							
Kol	34,4	32,5	36,1	38,0	43,1	111,1	119,4
Olja	30,5	33,9	40,8	45,2	45,1	120,4	110,5
2. Metallurgi.....	35,4	39,4	48,7	51,5	57,7	123,6	118,5
3. Textilindustri	17,0	32,1	36,4	37,8	40,8	113,4	112,1
inklusive:							
Bomull	17,3	33,0	37,4	38,8	41,8	113,3	111,8
4. Kemisk industri.....	20,0	35,9	41,1	41,1	43,1	114,5	104,9
inklusive:							
Tändstickor.....	14,3	25,5	28,8	28,8	31,8	112,9	110,4
Gummi†	30,0	55,2	68,0	68,0	71,0	123,2	104,4
5. Livsmedel	16,0	46,9	55,1	55,1	58,1	117,5	105,4
6. Träindustrier	22,0	45,6	44,1	44,1	47,1	96,7	106,8
7. Pappersindustri	18,0	36,6	39,9	39,9	42,9	109,0	107,5
8. Grafisk industri	32,0	66,7	69,2	69,2	72,2	103,7	104,3
9. Läderindustri	25,0	48,3	54,0	54,0	57,0	111,8	105,6
10. Sömnadsindustri	41,0	54,0	54,0	57,0	131,7	105,6
Genomsnittslön	25,0	35,2	41,5	43,5	48,0‡	117,9	115,7
Reallöner	25,0	16,8	20,7	21,0	25,0§	123,2	120,8
I procent av 1913 års nivå.....	100	67,2	82,8	84,0	100

* Genomsnittslönen ökar 1925-26 på grund av att järngruvor lagts till denna grupp.

† Förkrigssiffrorna för tändsticks- och gummiindustrin beräknades på basis av förändringarna inom industrin under de senaste åren, och med antagandet att lönerna i slutet av den påtänkta perioden skulle nå upp till nivåerna innan kriget.

‡ Lönerna för 1926 innefattar tre rubel hyresbidrag.

§ Vid beräkningen av reallöner räknas hyresbidragen *inte* in (eftersom det är ett tillägg för ett bestämt syfte).

Tabell 3
Sovjetunionens kapitaltillgångar den 1 oktober 1924*
(I miljoner guldrubel.)

<i>Kategori</i>	Statliga	Kooperativ	Totalt	Privata	Slutsumma
1. Jordbruk:					
(a) Boskap, etc	45	5	50	4891	4941
(b) Redskap + inventarier..	13	2	15	1571	1586
Totalt	58	7	65	6462	6527
2. Transporter	6050	6050	6050
3. Storindustri	4572	87	4659	33	4692
4. Småindustri	14	86	100	544	644
5. Offentliga byggnader, etc....	338	338	338
6. Bostäder	6422	153	6575	13017	19592
7. Handel och varuutbyte	669	384	1053	419	1472
Summa 1-7	18123	717	18840	20475	39315
Procent	46,1	1,8	47,9	52,1	100
Summa (1-7) utom bostäder ...	11701	564	12265	7458	19723
Procent	59,3	2,9	62,2	37,8	100
1. Landsbygden:					
Produktionsmedel	58	7	65	6462	6527
Småindustri	430	430
Offentliga byggnader, etc .	38	38	38
Bostäder	258	28	286	9720	10006
Handel och varuutbyte	66	142	208	209	417
Totalt	420	177	597	16821	17418
Utom bostäder	162	149	311	7101	7412
2. Städer:					
Storindustri	4572	87	4659	33	4692
Småindustri	14	86	100	114	214
Transporter	6050	6050	6050
Bostäder	6164	125	6289	3297	9586
Offentliga byggnader, etc .	300	300	300
Handel och varuutbyte	603	242	845	210	1055
Totalt	17703	540	18243	3654	21897
Utom bostäder	11539	415	11954	357	12311

* Utarbetade utifrån det centrala statistikdepartementets (ofullständiga) beräkningar, med rättelser och tillägg från den statliga planeringskommissionen.

Tabell 4**Koncentration av arbetare inom storindustri i Sovjetunionen och i USA**

Företagens storlek utifrån antal anställda arbetare	Sovjetunionen (Fabriker, kvarnar, gruvor och smältverk)						USA-företag (Företag med mer än 21 arbetare)					
	Antal företag			Antal arbetare			Antal företag			Antal arbetare		
	1901	1911	1925	1901	1911	1925	1909	1919	1925	1909	1919	1925
Absoluta siffror:												
1. Upp till 50 arbetare	14354	11754	3723	287264	269626	92300	23544	25379	25523	764408	829301	818403
2. Från 51 till 500 arbetare	5667	5553	2971	807772	848169	459200	21985	26072	26195	3047394	3720982	3790090
3. Mer än 500 arbetare	874	995	681	1179893	1424040	1212700	1763	2770	2756	1850747	3603223	3335994
Totalt	20895	18302	7375	2269929	2541835	1764200	47292	54221	54204	5662549	8153506	7944487
Samma i procent:												
1. Upp till 50 arbetare	68,7	64,2	50,5	12,7	10,6	5,2	49,8	46,8	46,6	13,5	10,1	10,3
2. Från 51 till 500 arbetare	27,1	30,3	40,3	35,3	33,4	26,0	46,5	48,1	48,3	53,8	46,5	47,7
3. Mer än 500 arbetare	4,2	5,5	9,2	52,0	56,0	68,8	3,7	5,1	5,1	32,7	44,3	42,0
Totalt	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Genomsnittligt antal arbetare per företag	108,7	139	239	120	151	147